

**LİSANSLI DEPOCULUĞUN TÜRKİYE TARIM
ÜRÜNLERİ PİYASALARINA OLASI ETKİLERİ:
TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Nil Sinem TEKTAŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman : E.Recep ERBAY**

2008

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**LİSANSLI DEPOCULUĞUN TÜRKİYE TARIM ÜRÜNLERİ
PİYASALARINA OLASI ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

NİL SİNEM TEKTAŞ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN : YRD. DOÇ. DR. E. RECEP ERBAY

TEKİRDAĞ 2008

Her Hakkı Saklıdır

Yrd. Doç. Dr. E. Recep ERBAY danışmanlığında, Nil Sinem TEKTAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 19.12.2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği ile Kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Yrd. Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. Rüya YILMAZ

İmza :

Üye : Yrd. Doç. Dr. E. Recep ERBAY (Danışman)

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Orhan DAĞLIOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

LİSANSLI DEPOCULUĞUN TÜRKİYE TARIM ÜRÜNLERİ PİYASALARINA OLASI ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Nil Sinem TEKTAŞ

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman : Yrd. Doç. Dr. E.Recep ERBAY

Bu çalışmada, Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren Ticaret Borsalarının çalışmaları incelenmiştir. Borsaların, Lisanslı Depoculuk sistemine ve bunlara ait Makbuz Senetleri Sistemine fiziki altyapı oluşturmasının önemine değinilmiştir. Bununla beraber Trakya Bölgesi'nde işlem gören önemli üç tarım ürününe (ayçiçeği, buğday, çeltik) ait işlem hacimleri ve bu işlem hacimlerinin borsalardan geçen kısmı ve "Hazır Müstahsil Satışları"nın oranı incelenmiştir.

Tarım ürünlerinin arzı bir önceki yıl oluşan fiyatların fonksiyonudur. Bu nedenle tarım ürünleri piyasasında fiyatlar arza bağlı olarak zaman içerisinde sürekli bir dalgalanmaya sahiptir. Bu da üreticiler için önemli bir fiyat riski yaratır. Bu fiyat riskini azaltmak, Lisanslı Depoculuk sisteminden ve Makbuz senetlerinden (forward) yararlanılabilirliği de ortaya koyabilmek amacıyla bölgede ticareti yoğun olarak yapılan ürünlerin fiyat gelişimleri ve dalgalanma analizi de incelenmiştir.

Arzın yıl boyu devamlılığının sağlanabilmesi ve üreticilerin ürünlerini en azından belli bir fiyat seviyesine kadar bekletebilmeleri için depolayabilmelerine ihtiyaçları vardır. Bununla beraber henüz satmamış olduğu, ancak emanete verdiği ürün varlığı üzerinden de kredi kullanıp en azından belli bir süre nakit ihtiyacını karşılayabilmelidir. Lisanslı depolara teslim edilen ürünlere ait belgeyi, karşılık göstererek çiftçiler kredi kullanabilecektir.

Toplam kalite yönetimi ve kalite güvence sistemlerinin önem kazandığı günümüz şartlarında, tarıma dayalı sanayinin en önemli sorunlarından biri de tarım ürünlerindeki standart eksikliğidir. Bu nedenle çoğu sanayici bu sisteme ayak uydurabilmek için belli standartları sağlayan ve devamlılığı olan ürünleri ne yazık ki ithal etmek zorunda kalmaktadır.

Belirlenen buna benzer sorunların çözümü ve piyasalara derinlik kazandırabilmesi için ticaret borsalarına gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Ancak bunun için, çiftçilerin borsalar konusundaki ilgisi ve bilgileri artırılmalıdır. Lisanslı depoculuk sistemi, tarım ürünleri ticaretinde piyasalardaki önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Borsaları, Lisanslı Depoculuk, Vadeli İşlemler, Makbuz senetleri, Fiyat Riski

2008, 80 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

**POSSIBLE IMPACTS OF WAREHOUSES SYSTEM ON AGRICULTURAL
MARKETS IN TURKEY : THE EXAMPLE OF THRACE REGION**

Nil Sinem TEKTAŞ

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Dept.Of. Agricultural Economics

Supervisor : Asst. Prof. Dr. E.Recep ERBAY

In this research, trade boards' activating in Thrace Region is investigated. Trade board importance is referred in the view of based on a Warehouse system and its forward contracts. In addition, three important agricultural products' (sunflower, wheat, paddy rice) trade volume and their rate of trade board volume (ready producer sales) is examined.

Agricultural products supply is the function of their previous year prices. In this reason, the prices in agricultural markets have a continuous volatility depend on their supply. This situation is caused important risk for the farmers. To put forward utilize warehouses system and its forward contracts in order to minimize the price risks and volatility, these three products' prices and its volatility is examined too.

Farmers need to storage opportunities in order to store their products and wait a while for the prices increase at least near their expectations and the other hand supply can be distributed whole months of per year. In addition, farmers can use credit based on their storage products. Farmers can be securitized their contracts which lied on their non-selling products at the warehouses, therefore their cash needs can be solved until they sell products.

Lack of standardization is the big problem for the agricultural industries in these days. For this reason, industrialists usually have to import agricultural products unfortunately in order to obtain their standards in the company.

Trade boards is given to necessary important in order to provide market density and solve the market problem as the talked up. But, farmers' knowledge and relation with the trade boards must be increased. Warehouses system is the important instrument in the agricultural markets.

Keywords: Trade Boards, Licensed Warehouses, Futures, Forward Contracts, Price Risk

2008, 64 sayfa

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	4
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	7
3.1. Materyal.....	7
3.1.1. Türkiye’de tarım ürünleri piyasalarının yapısı.....	7
3.1.1.1. Genel yapı ve işleyiş.....	7
3.1.1.2. Destekleme politikaları.....	10
3.1.1.3. Mevcut durum ve gelişme potansiyeli.....	12
3.1.2. Ticaret borsalarının yapısı ve işleyişi.....	14
3.1.2.1. Ticaret borsası nedir.....	14
3.1.2.2. Tarım ürünleri piyasalarına faydaları.....	16
3.1.2.3. Ticaret borsalarının işleyişi	17
3.1.2.3.1. Tescil açısından.....	19
3.1.2.3.2. Salon satışı olan ticari borsaları.....	20
3.1.2.3.3. Laboratuvar sonuçlarına göre salon satışı yapılan borsaları.....	21
3.1.2.3.4. Vadeli işlem borsacılığı.....	22
3.1.2.4. Ticaret borsalarının gelir ve giderleri	23
3.1.3. Vadeli işlem piyasaları.....	24
3.1.3.1. Vadeli işlemlerin genel uygulama alanları.....	25
3.1.3.2. Tarım ürünlerinde vadeli işlemlerin uygulanışı	26
3.1.3.3. Türkiye’de vadeli işlem piyasalarının gelişimi.....	26
3.1.4. Trakya bölgesindeki ticaret borsaları	27
3.2. Yöntem.....	29
4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve TARTIŞMA.....	30
4.1. İşlem gören önemli tarım ürünleri ve işlem hacimlerinin değerlendirilmesi.....	30

4.2. Aylık fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	49
4.2.1. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	49
4.2.2. Çeltik'in Edirne ve Uzunköprü ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	51
4.2.3. Buğdayın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	53
4.3. Tarım ürünleri ticaretinde lisanslı depoculuğun önemi ve trakya bölgesine olabilecek katkıları.....	55
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	58
KAYNAKLAR.....	62
ÖZGEÇMİŞ.....	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 3.1. Ticaret borsasının olmaması halindeki satış durumu.....	20
Şekil 3.2. Ticaret borsasının bulunduğu ancak sadece tescil işlemi yapması halindeki durum.....	20
Şekil 3.3. Ticaret borsasında salon satışı yapılması halindeki durum.....	21
Şekil 3.4. Ticaret borsasında laboratuvar sonuçlarına göre sınıflandırma yapılan salon satışı.....	22
Şekil 4.1 Ayçiçeği'nin Edirne bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	33
Şekil 4.2. Edirne ve Uzunköprü bölgelerindeki çeltik üretim miktarları, yıllara göre toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	35
Şekil 4.3. Buğday'ın Edirne bölgesindeki üretim miktarları, ticaret Borsasında yıllara göre toplam ve hazır müstahsil satışına ait işlem hacimleri.....	36
Şekil 4.4. Ayçiçeği'nin Tekirdağ bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre ayçiçeği'nin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	39
Şekil 4.5. Buğday'ın Tekirdağ bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre buğday'ın toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	40
Şekil 4.6. Ayçiçeği'nin Kırklareli bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre ayçiçeği'nin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	42
Şekil 4.7. Buğday'ın Kırklareli bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	44
Şekil 4.8. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli borsalarında yıllara göre toplam işlem hacimleri.....	45
Şekil 4.9. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarında yıllara göre hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	46

Şekil 4.10. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsalarında yıllara göre ayçiçeği'nin toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	47
Şekil 4.11. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli bölgelerindeki üretim miktarları, ticaret borsalarındaki yıllara göre toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	48
Şekil 4.12. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki ocak 2000-eylül 2006 dönemine ait fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	50
Şekil 4.13. Çeltik'in Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki ocak 2001-ekim 2006 dönemine ait fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	52
Şekil 4.14. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki ocak 2001-ekim 2006 dönemine ait fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları.....	53

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 4.1. Edirne İlinin yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerine ait ekim alanları ve üretim miktarları.....	30
Çizelge 4.2. Edirne ticaret borsasında yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	31
Çizelge 4.3. Uzunköprü ticaret borsasında yıllara göre çeltik ürününün toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	32
Çizelge 4.4. Edirne ticaret borsasında yıllara göre ayçiçeği'nin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	32
Çizelge 4.5. Edirne ve Uzunköprü ticaret borsalarında çeltik'e ait borsa işlem hacimleri ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri	34
Çizelge 4.6. Edirne ve Uzunköprü ticaret borsalarındaki çeltik'e ait toplam borsa işlem hacimleri ve toplam hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	34
Çizelge 4.7. Buğday'ın Edirne bölgesindeki üretim miktarları, ticaret borsasında yıllara göre toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri	36
Çizelge 4.8. Tekirdağ ilinin yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerine ait ekim alanları ve üretim miktarları.....	38
Çizelge 4.9. Tekirdağ ticaret borsasında yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	38
Çizelge 4.10. Tekirdağ ticaret borsasında yıllara göre ayçiçeği'ne ait toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri	38
Çizelge 4.11. Tekirdağ ticaret borsasında yıllara göre buğday'ın toplam ve hazır müstahsil satışına ait işlem hacimleri.....	39
Çizelge 4.12. Kırklareli ilinin yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerine ait ekim alanları ve üretim miktarları.....	41
Çizelge 4.13. Kırklareli ticaret borsasında yıllara göre buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri	41
Çizelge 4.14. Kırklareli ticaret borsasında yıllara göre ayçiçeği'nin toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri	42
Çizelge 4.15. Kırklareli ticaret borsasında yıllara göre buğday'ın toplam ve hazır mühtahsil satışına ait işlem hacimleri.....	43

Çizelge 4.16. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki yıllara göre toplam işlem hacimleri.....	44
Çizelge 4.17. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki yıllara göre hazır müstahsil satışına ait işlem hacimleri.....	45
Çizelge 4.18. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli bölgelerindeki üretim miktarları ve ticaret borsalarındaki yıllara göre toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	46
Çizelge 4.19. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli bölgelerindeki üretim miktarları, ticaret borsalarındaki yıllara göre toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri.....	48
Çizelge 4.20. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları.....	49
Çizelge 4.21. Çeltik'in Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları.....	51
Çizelge 4.22. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları.....	53

1. GİRİŞ

Ticaret Borsaları, 5590 sayılı Kanununun 32. maddesine göre, “ Kanunda yazılı esaslar dairesinde borsaya dahil maddelerin alım ve satımı ve fiyatlarının tespit ve ilanı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan tüzel kişiliğe haiz kamu kurumlarıdır” şeklinde tanımlanmaktadır (www.etb.org.tr).

Bu çerçevede içinde ticaret borsaları;standardize edilmiş veya tiplere ayrılmış veya numuneye malın tümünün temsil edildiği; üretimi, tüketimi veya ithal, ihraç ve dağıtım büyük miktarda yapılan, dayanıklı ve depolamaya elverişli bulunan, arz ve talebi değişken olan, alım ve satımı rekabet şartları içinde ve önceden belirlenmiş asgari miktarlar üzerinden toptan yapıldığı, organize edilmiş tarımsal ürünler piyasasıdır.

Kısaca ticaret borsaları çiftçilerin ürettiği tarımsal ürünleri arz-talep işleyişine göre rekabet ortamında satabildikleri organize piyasadır. Bu anlamda ticaret borsaları, üreticiler yani satıcılar açısından önemlidir. Çünkü çiftçiler bu sayede serbest rekabet ortamında ürünlerini kalite özelliklerine göre gerçek değerinde satabilmektedirler. Aynı koşullar alıcılar için de geçerlidir. Alıcılar da diğer bütün rakipleri ile gerçek bir yarışma ortamında istedikleri kalitede ürünü görerek alma olanağına sahiptir. Ayrıca bu sayede tüccarlar biraraya geldiklerinden piyasada da şeffaflık oluşmaktadır. Ticaret Borsaları ile daha geniş bilgi ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tarım ürünlerinin kendine has özelliklerinin bulunması nedeniyle, pazarlanması, sanayi ürünlerinden farklı olmaktadır. Öncelikle, tarım ürünlerinde üretimin mevsimsel dalgalanma göstermesine karşılık tüketiminin sürekliliği, tarım ürünleri arz ve talebi arasındaki uyumsuzluk yaratmaktadır. Oluşan bu uyumsuzluk, bir yandan tarım ürünleri piyasasındaki belirsizliği artırırken, diğer yandan stok maliyeti sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorunların çözümlenmesi ve arz ile talebin birbiriyle uyumlaştırılması amacı, spot ve vadeli işlemlerin yapıldığı ticaret borsalarını ortaya çıkarmıştır.

Ülkemizde ticaret borsalarından ilk kez 1856 tarihli ıslahat fermanı kapsamında yürürlüğe konan 1876 tarihli, Meclisi-i Ticaret ve Ziraat'e ait Nizamname'de bahsedilmektedir. Ancak bu nizamnamede oluşturulmaları öngörülen ticaret borsaları

kurulamamıştır. Daha sonra 1882 yılında İstanbul' da bir ticaret odası kurulmak üzere çıkarılan "Dersaadet Ticaret Odası Nizamnamesi" ile, kurulacak ticaret odasına bir ticaret borsası kurma görevi verilmiş ancak başarılı olunamamıştır.

Nihayet, 1886'da ülke düzeyinde geçerli olmak üzere "Umumi Borsalar Nizamnamesi" ile genel bir düzenlemeye gidilmiş ve bu düzenleme ile ilk borsa,1891 yılında İzmir'de Ticaret ve Sanayi Borsası adı altında kurulmuş, bunu 1913'de Adana, 1920'da Antalya,1924'de Edirne, Konya, Bursa ve 1925'te İstanbul Ticaret ve Zahir Borsaları izlemiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan yeni düzenlemelerle 1950 yılına kadar toplam 24 borsa kurulmuştur. 1950 yılında daha genel ve ayrıntılı bir hukuki düzenlemeye gidilerek çıkarılan 5590 sayılı yasa ile Ticaret Borsaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Deniz Ticaret Odaları ile birlikte bunların üst kuruluşu olarak kurulan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) nin bünyesinde ama ayrı bir tüzel kişilik olarak düzenlenmiş, zaman içerisinde bu yasada değişiklik yapılarak bugüne gelinmiştir (www.etb.org.tr).

Hasat döneminde oluşan önemli miktarda arz yığılması nedeniyle, tarım ürünlerini fiyatları düşüş göstermektedir. Özellikle hasat dönemine kadar borç yükü artarak gelen üretici ürünlerini bu düşük fiyat düzeylerinden satmak zorunda kalmaktadır. Ancak sonbahar aylarından itibaren arz eksikliğinin baş göstermesi ile beraber fiyat düzeyleri yükselmeye başlamakta ve bundan da ancak stok yapabilen güçlü çiftçiler ile tüccarlar yararlanabilmektedir. Bununla beraber bu durum aynı zamanda tüketiciyi ve bu ürünleri hammadde olarak kullanan sanayiciyi de olumsuz etkilemektedir. Üreticilerin ürünlerinin katma değerine sahip çıktığı ve fiyat hareketlerinden yararlanabildiği şekilde bir tarımsal pazarlanma sistemi tüm dünyada her zaman önemli bir sorun olarak varlığını korumuştur.

Lisanslı depoların temel görevi düşük ücretler karşılığında ürünlerin kalite özelliklerine depolanması ve gerektiğinde yurt içi ve yurt dışı talebe karşılık verebilmesidir. Ayrıca kamunun stok yükünü üstlenmektir. Teslim aldığı ürünler karşılığında verdiği makbuz senetleri ile de üreticiye ürününü taşımadan istediği yerde ve zamanda satma hakkının tanınmasıdır.

Lisanslı depolara teslim edilen ürünlere ait senetler ise borsalarda işlem görmektedir. Bunun içinde Türkiye'de ticaret borsalarının altyapı, teknoloji ve en önemlisi de bilgi açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ticaret borsalarının ve bu illere bağlı ilçelerden etkin olarak faaliyet gösteren Keşan, Uzunköprü, Hayrabolu ticaret borsalarının bölge tarım ürünleri ticaretine yaptığı katkıları ortaya koymaktır. Bununla beraber, yürürlüğe giren ve işlerlik kazanması beklenen Lisanslı Depoculuk faaliyetinin alt yapısı ve tamamlayıcı olarak bu borsalardaki öneminin açıklanmasıdır. Ayrıca lisanslı depoculuk faaliyeti ile ticaret borsalarının Trakya Bölgesi tarım ürünleri ticaretine getirebileceği yeniliklerin ve katkıların da ortaya konulmasıdır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Vadeli işlem piyasaları ülkemizde özellikle 1990'lardan sonra, Lisanslı Depoculuk ise yeni yeni üzerinde durulmaya başlanan konular niteliğindedir. Bu nedenle henüz konu ile ilgili olarak kapsamlı ve derinlemesine çalışmalar bulunmamaktadır. Sınırlı sayıda olsa da yapılan çalışmalar daha çok konunun teorik yönü ile ilgili olmuştur.

Aşağıda konu ile ilgili olarak seçilmiş yerli literatür özetleri verilmiştir.

Erbay (2006) “Lisanslı Depoculuk ve Ürün Borsalarının Tarım Ürünleri Piyasalarına Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği” çalışmasında, devletin tarım ürünleri piyasalarından ve özellikle de desteklemelerden kademeli olarak çekilmesi, tarım ürünleri piyasalarının serbest rekabet şartlarına terk edilmesi sonucunda zincirin bu yönünün özel sektör ve tüccarlar tarafından tamamlanmasını, hasat sonrası dönemlerde de ürün fiyatlarında önemli kayıplar oluşmasını ve çiftçilerin bunlardan olumsuz etkilenmesini tartışmıştır. Arzın yıl boyu devamlılığının sağlanabilmesi ve üreticilerin ürünlerini en azından belli bir fiyat seviyesine kadar bekletebilmeleri için depolamala ihtiyaçlarının olduğu, Türkiye’de makbuz senetleri sistemi olarak adlandırılan ve malın fiziki olarak el değiştirmesine gerek kalmadan satışının yapıldığı sisteme geçilmesinin yarar sağlayacağı sonucuna varmıştır.

Erbay (2007) “Lisanslı Depoculuğun ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri” çalışmasında, tarım ürünlerinde teslimata bağlı işlemlerle beraber, vadeli işlemlere geçişin ülke ekonomisine getireceği katkılar ve bu işlemlerin nasıl olacağı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada tarım ürünlerine uygulanan desteklemelerin Türkiye ekonomisine getirdiği yük belirlenip, vadeli işlemlere geçilmesinin bu yükü ne kadar azaltabileceği tespit edilmeye çalışılmış, dünyada uygulanan sistemler ve politikalar örnek alınarak Türkiye’de uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Tarım ürünlerine dayalı ticareti kolaylaştıran, pazar alanını genişleten, ürün piyasalarının gelişmesi ve fiyat istikrarının sağlanmasını, gereksinim duyulan hammaddelerin tedarik edilmesini kolaylaştıran lisanslı depoculuğun, istenilen düzeyde hayata geçirilmesinin gelecek dönemlerde ürün fiyatlarının oluşumuna olumlu yönde katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Erbay ve ark. (2003), “Tarıma Dayalı Sanayinin Hammadde Temininde Ürün Borsalarının ve Vadeli İşlemlerin Önemi” adlı çalışmaları, Türkiye’deki sanayicilerin (ayçiçeği, buğday ve pamuğu hammadde olarak kullanan) hammadde temini sağlamadaki sorunlarını tespit etmek amacıyla yapılmış olup, çalışmaya konu veriler, çeşitli bölgelerdeki sanayi kuruluşlarıyla yapılan ankete dayalı görüşmeler ve çeşitli faktörlerin birbiri ile ilişkisinin ortaya konulması amacıyla verilere kümeleme analizi yapılmak suretiyle tartışılmıştır.

Güngör (1994) “Tekirdağ Ticaret Borsası’nın Yapısı ve İşleyişi” adlı çalışmasında, öncelikle Türkiye’deki ticaret borsalarının genel yapısı incelenmiş ve faaliyetleri ele alınmıştır. Bu genel yapı örnek alınarak Tekirdağ İli’nde faaliyet gösteren; Çorlu, Malkara, Hayrabolu ve Tekirdağ- Merkez ticaret borsaları araştırılmıştır. Bu borsaların bu genel yapı içerisindeki rolü ve önemi, muamele hacimleri ve oluşan fiyat hareketleri, yasa ve yönetmeliklerde belirlenen görev ve amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirebildikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ticaret borsalarına gereken önemin verilmesi ve salon satışının artırılmasının hem ülke ekonomisine hem de üreticilere büyük katkılar sağlayacağı, aynı zamanda Tekirdağ’daki ticaret borsalarının tarımsal ürünlerin üretim, dış satım, dış alım ve fiyat politikaları üzerine alınacak kararlara ışık tutmada danışmanlık yapabileceği sonucuna varılmıştır.

İnan ve ark. (2003) “Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu”, bu çalışma, gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerdeki tarım piyasalarının organizasyonunu ayrıntılı olarak inceleyerek, Türkiye’de tarımsal piyasalarda karşılaşılan sorunlara çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Dünya’daki gelişmiş olarak kabul edilebilecek ülkelerden ABD ve AB ülkelerindeki tarım piyasaları kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Daha sonra bazı gelişmekte olan ülkelerdeki tarım piyasaları organizasyonundan bazı örnekler verilmiştir. Bu ülkelerin yanında Türkiye’deki tarım piyasalarının şimdiki organizasyonu ve daha iyi bir konuma gelebilmesi için somut öneriler de araştırmada sunulmuştur. Vadeli işlemler piyasası tarımsal destekleme politikaları ile birlikte kullanılabilir iyi bir araç olmakla birlikte, vadeli işlemler kesinlikle tarımsal desteklemelerin bir alternatifi olamayacağı, daha açık bir ifade ile tarım sektörü serbest piyasa koşullarına hiç bir destek almaksızın bırakılmayacağı sonucuna varılmıştır.

Tuncer (1994), “Ticaret Borsaları ve Vadeli İşlem Piyasaları” adlı çalışmasında, tarım, ticaret ve sanayi sektörleri arasında belirli bir uyumun sağlanmasına yönelik çok yönlü faydalar sağladığı kabul edilen ve gelişmiş ülkelerde geniş uygulama alanı bulabilen ticaret borsalarını incelemek ve borsalarda vadeli işlemlerin yapılabilirliği konularına ışık tutmayı amaçlamıştır. Tarımsal destekleme politikaları dikkate alınarak değerlendirilmiş, ticaret borsalarının geliştirilmesi ve vadeli işlem piyasalarının harekete geçirilmesinin tarım ürünlerinin piyasa mekanizması içinde gerçek değerini bulacağı, diğer taraftan da tarımsal destekleme politikası nedeni ile devlete binen ekonomik yükün önemli oranda azalacağı sonucuna varılmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırma materyali olarak Trakya Bölgesinde faaliyet gösteren Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ticaret borsalarının ve bu illere bağlı ilçelerden etkin olarak faaliyet gösteren Keşan, Uzunköprü, Hayrabolu ticaret borsalarının 2002-2005 dönemine ait yıllık işlem hacimleri ve aylık fiyat bültenleri alınmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada ilçelerdeki işlem hacimleri bağlı oldukları iller bazında değerlendirilmiştir. Bunun yanında yine Trakya Bölgesi açısından önemli olan ve ticarete en çok konu olan üç önemli ürün olarak; Ayçiçeği, Buğday ve Çeltik ele alınmış olup, Ayçiçeği için Ocak 2000 – Eylül 2006, Buğday için Ocak 2000 – Temmuz 2007 ve Çeltik için Ocak 2001 – Ekim 2006 dönemlerine ait aylık ortalama fiyat değişimleri borsalardan elde edilmiştir. Bölge üretim miktarlarının borsalardan geçerek işlem gören miktarlarının ne olduğunu tespit etmek amacıyla da yıllık üretim miktarları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ilgili İl Müdürlüklerinden elde edilmiştir. Bu verilerin elde edilmesinde sözkonusu birimlerle yüzyüze görüşmeler yapılmış, verilerin tüm kurumlardan alınmasına müteakip analizlerin sağlıklı sonuç verebilmesi amacıyla ortak olan yıllar baz alınmıştır.

3.1.1. Türkiye’ de tarım ürünleri piyasalarının yapısı

3.1.1.1. Genel yapı ve işleyiş

Önemli bir tarımsal potansiyele sahip olan Türkiye hemen her ürünün yetişebilmesi için elverişli bir doğal yapıya sahiptir. Sadece bitkisel ürün değerliliğiyle değil hayvansal üretim açısından da etkin kullanıldığında potansiyeli oldukça fazladır. Bu nedenlerle ve özellikle tarım ve tarımla ilgili sektörlerin (gıda, tarımsal girdi vb) ülke ekonomisindeki payının yüksek olması, tarımsal nüfusun da genel nüfus içerisinde fazla bir pay almasına neden olmuştur. Tarımsal ürünlerdeki yüksek üretim potansiyeli ve ekonominin tarıma ve tarıma dayalı sanayiye bağlı olması, tarım ürünleri piyasasında stabiliteyi sağlamak için bazı enstrümanların geliştirilmesine neden olmaktadır. Bu enstrümanların bazıları devletçe uygulanan politikalar olmakla beraber, çoğu zaman piyasanın kendi akışı içinde oluşan uygulamaları içermektedir.

Türkiye tarım piyasalarında önemli işlevi ve rolü olan aktörler; devlet, tarım satış kooperatifleri birlikleri, ticaret borsaları ve aracılardır. Bunlar bitkisel ve hayvansal ürün üretimi yapan çiftçilerin ürünlerini satın alarak çeşitli şekillerde değerlendirmektedir.

Türkiye’de tarım politikaları Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde, yeterli besin seviyesinin sağlanması ve tüketicilere elverişli fiyatlardan gıda temin edilmesi, üretimi ve verimi artırma, üretimin kötü hava koşullarından daha az etkilenmesinin sağlanması, tarımda çalışanlara yeterli ve düzenli bir gelir temin edilmesi, tarım ürünleri ihraç olanaklarının geliştirilmesi, kırsal alanların kalkınması ve kendine yeterlilik oranlarının yükseltilmesi gibi amaçları içeren bir çerçevede yürütülür. Türkiye tarım politikaları ile 5 yıllık kalkınma planlarında belirtilen temel amaçlar aşağıdaki konu başlıklarında özetlenebilir.

- 1 – Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesini sağlamak,
- 2 – Ürün fiyatlarına devlet müdahalesini asgariye indirerek, üretimin piyasa koşullarına ve iç ve dış piyasa talebine uygun yarışmasını sağlayarak üreticilerin gelir düzeylerini arttıracak politika araçlarını devreye sokmak,
- 3 – Üretici gelirlerinde istikrarın sağlanması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi
- 4 – Üretimde kalite ve verimliliğin artırılması,
- 5 – Toplumda ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması ve korunması,
- 6 – Doğal kaynakların korunmasını hedefleyen dengeli ve çevreyle uyumlu altyapının oluşturulması, çevre yönetimi ve kalitesine katkıda bulunmak, anılan bu düzenlemelerle beraber desteklemeler, hem tarım ürünleri piyasalarına müdahale eden devletin kasasına yük, hem de serbest rekabet ortamının oluşabilmesine engel teşkil edebilmektedir. Bu nedenle 1990’lı yıllarla beraber yeni destekleme politikalarının yanı sıra piyasayı stabilize edebilen yeni uygulama arayışları başlamıştır. Bu amaçla serbest piyasa ekonomisine dayalı bir sistem içerisinde kalite ve standartların ön plana çıktığı uygulamaların neler olabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda üzerinde en çok durulan sistemler içerisinde ABD tarım piyasalarında önemli bir yeri olan ticaret borsaları gündeme gelmiştir. Tarım ürünleri borsalarının geliştirilmesi, lisanslı depoculuk ve vadeli işlem piyasaları bu sistemde kullanılabilecek önemli araçlar olarak günümüzde gelişimlerine devam etmektedir. Ancak burada yine de unutulmaması gereken tarımın tamamen kendi haline yani serbest piyasa işleyişine terk edilemeyeceğidir. Bu nedenle bu enstrümanların yanında serbest piyasa akışını bozmayacak yeni destekleme sistemlerine de geçilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Devlet 1980

yılına kadar neredeyse önemli bir alıcı ve fiyat belirleyici olarak kendini gösterirken, ekonomik krizlerin başladığı 2000 yılı ile birlikte tarımsal piyasalarda “alıcı” görevini üstlenmeyeceğini ilan etmiştir. 2000 yılından günümüze kadar ise etkin olarak rol oynadığı ürün ve girdi piyasalarından çekilmiştir. Ülkemiz için 9 Aralık 1999’da IMF Niyet Mektubu ve Yeniden Yapılandırma Programı, tarım politikaları açısından yeni bir dönem olmuştur. Bunun sonucu olarak IMF ile yapılan Stand- by anlaşmasında yer alan ön koşullu maddelerden biri olan Türkiye’deki mevcut tarımsal destekleme politikalarına son verilip, 2002 yılından itibaren tek bir politika aracı olarak “Doğrudan Gelir Desteği” uygulamasına geçilmesi 03.04.2001 tarihli Resmi Gazetede yürürlüğe girmiştir (Erbay 2007).

Bu sistemin Türkiye tarımı için avantajlı yönü üreticilerin kayıt altına alınmasıdır. İşletmelerin küçük olmaları ve buna bağlı olarak gelir düzeylerinin düşük olması, Doğrudan Gelir Desteği sisteminin dezavantajlı oluşunun başlıca nedenidir. Gelir düzeyinin düşüklüğünden ötürü üreticiler genellikle bir sonraki üretim dönemine borçlu girmektedirler. Bunun nedenlede borçlarını ödeyebilmek ve yeni üretim dönemine hazırlık yapabilmek için, genelde Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi finans kuruluşlarının düşük faizli kredilerinden yararlanarak tohumluk, gübre, tarımsal ilaç gibi tarımsal girdileri satın alabilmektedirler .

Halen Türkiye tarımında direkt olarak üreticilere “Doğrudan Gelir Desteği” adı altında üretimden bağımsız, sahip olunan arazi miktarına göre destekleme yapılmaktadır.

Türkiye’ de tarımsal piyasaların genel yapısını kısaca özetlemek gerekirse, küçük işletme yapısı ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerle çoğu üreticinin borçlu yapıda olduğudur. Bu nedenle kalite ve standartlardan uzak olan üretici ancak gününü kurtarma çabasıdadır. Dolayısıyla araştırma konusunun kapsamı olan lisanslı depolardan ve vadeli işlem piyasalarından yararlanabilme oranları oldukça düşük olabilecektir.

3.1.1.2. Destekleme politikaları

Tarım politikası üreticilerin ekonomik olarak yaşantılarını iyileştirmek, tarımsal üretimi kamu yararına düzenlemek ve tüketicileri aşırı fiyat artışlarından korumak amacıyla uygulanan devlet önlemleri dizisidir.

Tarım politikasının temel amaçlarından biride tarımsal üretim yapan üreticinin sosyal yönden diğer kesimlerde yaşayan ve gelir sağlayan kişilerden gelir yönünden geri kalmasını önlemektir. Diğer yandan bunu sağlarken piyasaları da düzenlemesi gerekmektedir.

Üretim açığının yüksek olduğu ve ülke ihtiyacının çok üzerinde kurulu kapasitesi olan, dışsatım geliri olabilecek, tüketimi geniş kitlelerce gerçekleşen, belirli bir ekolojik bölgede yetişebilen özellikli ürünlerde sürdürülecek olan destekleme politikaları hem üreticiyi hem de sanayicileri koruyacak kapsamda olmalıdır.

1928-1932 Dünya Ekonomik krizi döneminde ülkemizde tarım ürünlerinin destekleme kapsamına alınması gündeme gelmiştir. 1961 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulamaya başlanması ile dokuz olan desteklenen ürün sayısı, 1970’de en yüksek seviyeye ulaşmış ve otuz üründe uygulanmıştır. 1980 yılında ekonomik reform paketi kapsamında, bitkisel ürünlerin desteklenmesini kısıtlayıcı bazı kararlar alınmış ve desteklenen ürün sayısı otuzdan onyediye kadar düşürülmüştür. Ürün sayısı azaldıkça destekleme alımlarının toplam milli gelir içindeki payı da azalmıştır. 1990 yılında on üründe destekleme yapılırken, bu sayı 1991 yılında tekrar yirmidörde çıkarılmıştır. 1994 yılındaki 5 Nisan Ekonomik Önlemler Paketi çerçevesinde, destekleme kapsamındaki ürün sayısına sınırlama getirilerek dört ürün grubunda (hububat, şekerpancarı, haşhaş ve tütün) dokuz ürün desteklenmiştir.

Türkiye’de tarım politikalarının oluşturulması ve uygulanması çeşitli kurumlar ve özellikle Tarım Bakanlığınca olmaktadır. Bu nedenle tarım politikaları açısından olumsuzluk bulunmaktadır. Çünkü yetki ve organizasyon dağınıklığı olmakta, politikalar ve kurumların aldığı kararlar arasında tutarsızlıklar yaşanabilmektedir. Özellikle fiyat politikalarının oluşturulmasında bu tutarsızlıklar dikkati çekmektedir. Bu konuda yetki ve sorumluluğun, tek bir kurumda – Tarım ve Köyişleri Bakanlığı- toplanması doğru olacaktır. Bitkisel ürünlerden sadece hububatın, üretim sonrası pazarlanması Tarım Bakanlığının sorumluluğundadır. Bunun

dışındaki diğer önemli ürünler olan şekerpancarı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda, tütün Devlet Bakanlığı'nda, çay bir başka Devlet Bakanlığı'ndadır. Buna benzer şekilde özellikle sanayi hammaddesi durumunda olan tarımsal ürünlerin (ayçiçeği, pamuk, zeytin, fındık vb.) pazarlaması ve tarım politikalarının uygulanmasında önemli role sahip Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlıdır. Örneğin üreticilerin ayçiçeğini değerlendiren Trakyabirlik Tarım Bakanlığına değil Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yürütülmektedir.

Türkiye'de uygulanan tarım politikaları fiyat yolu ile destekleme yerine tarımsal üreticiyi aracısız destekleyebilmek için "Doğrudan Gelir Desteği" adı verilen ve dekar başına ödenen yeni bir destekleme sistemini benimsemiştir. Halen sadece tahıllarda devam eden destekleme alım ve fiyat mekanizmasında ise, devlet destekleme kapsamına aldığı ürünler için fiyat tespit eder ve daha sonra ürün fiyatının saptanan fiyatın altına düşmemesi için alım yapar. Bu şekilde yapılan alımlar da "destekleme alımları" olarak alınır. Bu çalışma fiyat ve üretim deseni açısından piyasayı düzenleyici araçlar olarak nitelenen Futures(vadeli işlem) piyasaları konu aldığı için, tarım politikaları arasında özellikle ilgisi olan destekleme alımları ve fiyat araçları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda öncelikle genel tarım politikalarından kısaca bahsedilerek, ele alınan ürünlerde (ayçiçeği, buğday ve pamuk) uygulanan politikalar irdelenecektir.

Fiyat ve diğer yollarla desteklemelerin yapılması için ise önemli bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kaynak, T.C. Merkez Bankası'nca açılan reeskont kredisiyle veya T.C. Ziraat Bankası'na finanse edilmektedir.

Türkiye'deki tarımsal destekleme politikalarından mevcut durumları ve yaşanan sorunları kısaca belirtmek gerekirse; ilk etapta daha çok iç fiyatlar desteklenerek üretimin teşviki sağlanmıştır. Bu dönemlerde bazen ithalat kısıtlamaları, yüksek gümrük tarifeleri ve bazı ürünlerde ise zaman zaman doğrudan piyasaya müdahaleler yapılmıştır.

1980'lerin ortalarına kadar ya doğrudan fiyat kontrolü ile ihracatta miktar kısıtlaması yada vergilendirme suretiyle yurt içi fiyatlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. 1990'lı yıllarda tarımsal destekleme politikalarının ülke ekonomisinde yarattığı sorunlar ve kamu finansmanı üzerindeki yükünü azaltmak amacıyla bazı düzenlemeler yapılmış bu amaçla 1992

yılında Para Kredi ve Koordinasyon Kuruluna Bağlı ve ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan alt kurul oluşturulmuştur.

1990'lı yıllarda tarımsal desteklemenin ekonomi ve kamu finansmanı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla bir dizi kısa ve uzun vadeli politikayı uygulamaya başlanmıştır (Erbay 2007).

3.1.1.3. Mevcut durum ve gelişme potansiyeli

Organize tarım ürünleri piyasaları denildiğinde akla gelen ilk yerler tarım ürünleri ticaretinin yapıldığı borsalardır. Arz ve talep dengesine göre fiyatların oluştuğu, tam rekabetçi bir ortam sağlayan ticaret borsaları tarım ürünleri piyasalarının serbest koşullarda oluşabilmesine olanak sağlarlar. Ancak borsaların gerçek işlevlerini yerine getirebilmeleri için tarım ürünlerinin borsa çatışı altında alınıp satılması gerekmektedir. Salon satışı olarak bilinen bu sistem gerçek borsacılık faaliyetinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Türkiye'de sadece tescil işlemi yapan ve sayıları da oldukça fazla olan ticaret borsaları bulunmaktadır. Hemen her ilçede bir borsa kurulması hem ekonomik bir karar değildir, hem de birbirinden kopuk ve işlem hacmi yetersiz olan bu kurumlarda Türkiye için referans olarak kabul edilebilecek bir piyasa oluşmamaktadır. Oysa tarım ürünlerinin ticaretinin daha yüksek işlem hacmi belirli bölge borsalarında yapılması piyasaya derinlik sağlayacaktır. Borsaların alıcı ve satıcılardan uzak ve sadece zorunluluktan kaynaklanan bir oluşumdan öteye geçememesinin bir diğer nedeni de şehir içinde bulunması ve daha çok resmi kurum gibi görülmesinden kaynaklanmaktadır. Ürünün taşınması ve satışı için şehir içinde bulunan borsaların mekansal açıdan uygun olmadığı görülmektedir. Borsaların zamanla şehrin ortasında kalması, üreticilerin ürünlerini getirebilmelerini güçleştiren bir nedendir. Bu nedenle borsaların geliştirilebilmesi için öncelikle şehir merkezi dışında ve ürünlerin kolaylıkla getirilip taşınabileceği şekle getirilmesi ilk adım olabilecektir. Destekleme alımlarının bırakılması ve devletin finans yükünün azaltılabilmesi ile doğan boşluğun sadece futures(vadeli işlem) piyasalar ve lisanslı depolarla kapatılması da doğru değildir. Üreticilerin yetersiz işletme sermayesi yanında tarımsal üretimin kendine has özelliklerinden dolayı da tarım devlet tarafından diğer ülkelerde olduğu gibi çeşitli araçlarla desteklenmelidir. Çünkü futures(vadeli işlem) piyasaları destekleme politikalarına bir alternatif değil, yardımcı veya

tamamlayıcı olarak görülmelidir. Vadeli işlemler parasal bir destek değil, ürün fiyatları üzerine yazılarak yapılan bir kontrat ticaretidir. Bu yönüyle de risk transfer aracıdır. Böylece futures(vadeli işlem) piyasalar uzun dönem için fiyat istikrarı sağlayan bir araçtır. Ancak vadeli işlemler desteklemelerin piyasaya düzenini bozmayarak yeniden yapılandırılmasından sonra, desteklemelerle birlikte paralel kullanılacak birer piyasa düzenleyici olabilirler. Özellikle prim sistemi, doğrudan gelir desteği ve girdi destekleri şeklinde yapılacak olan düzenleme piyasa ekonomisi açısından sakınca yaratmaz.

Tarım ürünlerinin kendine has özelliklerinin bulunması nedeniyle, pazarlanması, sanayi ürünlerinden farklı olmaktadır. Öncelikle, tarım ürünlerinde üretimin mevsimsel dalgalanma göstermesine karşılık tüketiminin sürekliliği, tarım ürünleri arz ve talebi arasındaki uyumsuzluk yaratmaktadır. Oluşan bu uyumsuzluk, bir yandan tarım ürünleri piyasasındaki belirsizliği artırırken, diğer yandan stok maliyeti sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorunların çözümlenmesi ve arz ile talebin birbiriyle uyumlaştırılması amacı, spot ve vadeli işlemlerin yapıldığı ticaret borsalarını ortaya çıkarmıştır. Gelişen teknolojiye bağlı olarak dünya ekonomisinde, tarım sektörünün piyasa koşullarına uyumunun sağlanması ve destekleme yönteminin de bu paralelde belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında, gelişen elektronik ticaret de dikkate alınarak ürün standartlarının, numune gereksinimine ihtiyaç olmadan alım-satıma izin verecek hale getirilmesi gerekmektedir. Piyasadan standart kalitede ürün bulmanın zor oluşu ve bu ürünlerin sürekliliğinin olmaması önemli bir eksikliktir. Bu durumda, özellikle toplam kalite yönetimi ve kalite güvence sistemlerinin önem kazandığı günümüz şartlarında, tarıma dayalı sanayinin bu sisteme uymasında zincirin en başında sorun olabilmektedir. Bu nedenle çoğu sanayici bu sisteme ayak uydurabilmek için belli standartları sağlayan ve devamlılığı olan ürünleri ne yazık ki ithal etmek zorunda kalmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren sanayiciler, yurt dışından getirdikleri ürünlerle ilgili hiçbir sorun yaşamadıklarını numunesiz alım yapabildiklerini ileri sürerken, Türkiye’de numune ile yapılan satışta bile numune ile alınan ürün arasında farklılıkların olabildiği sıkça ifade etmektedir.

Türkiye’de bulunan ticaret borsaları yapıları gereği daha çok tüccar ve sanayici ağırlıklı kurumlardır. Vadeli işlemlerin sağlıklı olarak işlemesinin temel kurallarından biri tarafların ağırlığının eşit olmasıdır. Futures(vadeli işlem) piyasada sanayici, tüccar (ki bunlar spekülör olarak da tanımlanabilmekte) ve üretici deseninin düzgün olması gereklidir. Buna göre yapılması gereken, borsalarda üreticileri de temsil eden kişi veya kuruluşların üyelik

almalarını sağlamaktır. Bu şekilde borsalar tüm kesimlerin aktif katılımı ile daha demokratik kurumlar olabileceklerdir. Üstelik bu durum vadeli işlemlere geçişte eksik olan tarafın sistemin içine çekilmesinde ve ilgisinin uyandırılmasında önemli olacaktır. Tarımın serbest piyasa ekonomisi koşullarına bırakılması ile birlikte çiftçilerce sahip olunan ve yönetilen kooperatiflerin önemi ön plana çıkmaktadır. Çünkü birbirinden habersiz ve çok sayıda bulunan tarım işletmesi sayısı önemli bir dezavantajdır. Üstelik buna parçalı ve küçük arazi yapısı ile sermaye yetersizliği de eklendiğinde, çiftçilerin bu dezavantajlarını gidermek için çarelerinin birleşmek olduğu açıkça görülebilir. Üretici kooperatifleri aynı zamanda vadeli işlemler ve borsacılıkla ilgili bilgi aktarımı vazifesini de üstlenmek durumundadırlar. Bununla beraber kurulacak olan lisanslı depo işletmelerinin ortakları veya sahipleri de olabilmeleri muhtemel olabilecektir. Örgütlenmiş bir üretici grubunun piyasa sinyallerine göre üretim yapması istikrar ve arzın yeterliliği açısından da önemlidir. Üstelik birleşerek yapılan üretimde kalite ve standardizasyon sorunlarını da birlikte daha kolay çözümlenebileceklerdir. Bunun yanında işlemin karşı tarafını oluşturan sanayici ve tüccar kesimi kendi aralarında bu gibi sorunları azaltabilmek için zaten örgütlü yapıdadır. Ticaret ve Sanayi Odaları, İhracatçı Birlikleri vb. şekillerde örgütlü bir yapıya sahip grupla beraber üreticiler de örgütlü bir şekilde olmak zorundadırlar.

Türkiye'de tarım ürünleri piyasalarında önemli işlevi ve rolü olan aktörler; devlet, tarım satış kooperatifleri birlikleri, ticaret borsaları ve aracılarıdır. Bunlar bitkisel ve hayvansal ürün üretimi yapan çiftçilerin ürünlerini satın alarak çeşitli şekillerde değerlendirmektedir.

3.1.2. Ticaret borsalarının yapısı ve işleyişi

3.1.2.1. Ticaret borsası nedir

Ticaret Borsaları 5590 Sayılı Kanuna tabi olarak bir şekilde dernek statüsünde kurulmakta olup, buldukları il veya ilçe sınırları dahilinde yapılan tarımsal ürün alım ve satımlarının tescilini yapmaktadırlar. Borsalara belirli sayıda tüccar başvurabilmekte olup, yönetimler seçimle göreve gelmektedir. Ayrıca borsalarda süreklilik mevcut olmadığı gibi sermaye yükümlülüğü alabilecek kapasite de yoktur.

Görevlerini ise şöyle özetleyebiliriz; borsaya dahil maddelerin alım-satımını tanzim ve tescil etmek, borsaya dahil maddelerin günlük fiyatlarını usulü dairesinde tespit ve ilan etmek,

alıcı ve satıcının, teslim teslim ve tediye bakımından vecibelerini, her tipin asgari vasıflarını ve muamelelerinde ihtiyarı tahkim usullerini gösteren ve TOBB'nin tasdiğiyle tekemül eden genel kaide ve kuralları oluşturmak, yurt içi ve yurt dışı borsa piyasaları takip ederek fiyat haberleşmesi yapmak, borsaya dahil maddelerin tiplerini ve vasıflarını tespit etmek üzere laboratuvar ve teknik bürolar kurmak, sair mevzuatla ve bakanlıkça verilecek görevleri yapmak, borsaya ait örf ve gelenekleri tespit ve ilan etmek.

Ticaret borsalarının etkin olarak faaliyet göstermesi neticesinde gerek üretici, gerek tüccar ve gerekse devlet adına sağlayacağı faydalar büyük önem taşımaktadır.

Ticaret borsalarının yarattığı rekabet ortamında tarım ürünleri gerçek değerini bulmakta ve tarım ürünlerinin desteklenmesi dolayısıyla devlete gelen büyük mali yük önemli ölçüde azalmaktadır. Bunun yanında, Ticaret Borsaları'nın gelişmesi ve "PRİM SİSTEMİ" nin uygulanması, belge düzeninin yaygınlaşması ve dolayısıyla devletin vergi gelirlerini arttırması bakımından önem arz etmektedir.

Ticaret Borsaları vasıtasıyla rekabet ortamının yaratıldığı piyasalarda, üretici ; kaliteli ürünün değerinden işlem gördüğünü, üretimde miktarın değil kalitenin önemli olduğunu anlayarak, tohum, gübre, ilaç ve benzeri diğer üretim faktörlerinde verimliliğe göre hareket edecektir. Geliri artacak ve sigorta imkanlarına sahip olacak, dolayısıyla ülkemizin refah seviyesinin yükselmesinde önemli bir rol alacaktır.

Ticaret Borsalarının geliştirilmesiyle yaratılacak olan rekabet ortamı ve bunun sağlayacağı bilgi sirkülasyonu, üreticilerin menfaatlerini maksimize etmeleri açısından birlikler halinde hareket etmelerini sağlayacaktır. Tüccar, kalite ve miktar yönünden ürünün piyasadaki arz ve talep projeksiyonunu tahmin ederek fiyatın oluşmasını ve ürünün depolanmasını sağlayacak , bu noktalardan devlete yansıyan maliyetleri azaltacaktır.

Ticaret Borsalarının geliştirilmesiyle, piyasa koşullarında girdi temin etme imkanına kavuşan tarıma dayalı sanayilerin dünya piyasalarında rekabet şansı artacaktır. Artan rekabet gücü ile tarıma dayalı sanayi, uzun dönem üretim ve satış planları yaparak sektörün belirsizliklerden kurtulmasını sağlayacaktır (www.etb.org.tr).

3.1.2.2. Tarım ürünleri piyasalarına faydaları

Tarımda risk ve belirsizliklerin olması, gelecekle ilgili beklentilerde özellikle de fiyat oluşumları üzerinde dalgalanmalara neden olmaktadır. Tarım sektöründe bulunan birbirinden habersiz ve çok sayıda üretici, belli dönemlerde fiyatı cazip olan ürüne yönelme eğilimi ile bir sonraki dönemde sözkonusu üründe arz fazlasına ve fiyat düşüşüne, diğerlerinde ise arz eksikliğine ve fiyat yükselmesine sebep olmaktadır. Bu şekilde oluşan dengesizlik bir süre devam edebilmektedir. Bu olay tarım ürünlerinin üretim periyodunun uzun olmasından yani arz esnekliğinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Tarım ürünlerinin arzı bir önceki yıl oluşan fiyatların fonksiyonudur. Başka bir deyişle çiftçiler üretim kararlarını verirken bir önceki yılın fiyatlarını veri olarak almak zorundadır (Erbay E.R, 2006). Bu nedenle tarım ürünleri piyasasında fiyatlar arza bağlı olarak zaman içerisinde sürekli bir dalgalanmaya sahiptir ve ayrıca devletin piyasalara daha fazla müdahale etmesine neden olmaktadır. Bu da üreticiler için önemli bir fiyat riski yaratır. Belirttiğimiz nedenlerden ötürü tarım, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de en çok desteklenen sektörler arasındadır. Ancak, desteklemeler gelecekle ilgili fiyat belirsizlikleri üzerinde çok da etkili çözüm aracı değildir.

Tarım sektöründe ürünlerin alıcı ve satıcının karşılıklı olarak bulunduğu ve rekabet piyasasının izlendiği Ticaret Borsalarında işlem görmesi özellikle Türkiye için daha fazla önem kazanmıştır. Ülkemizde bu tür piyasaların oluşması devletin tarıma müdahalesini asgariye indirebilir. Bu yönüyle müdahalenin asgariye indirilmesi, hem futures(vadeli işlem) piyasaların işleyişi için önemli bir koşul, hem de devletin finans yükünün azaltılabilmesi için iyi bir araç olabilecektir.

Türkiye’de tarım ürünleri konusunda kurulacak uzmanlaşmış borsaların, sağlayabileceği olası yararlardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralayabilmek mümkündür.

Tarımsal ürünlerin işlem göreceği ihtisas borsaları sağlıklı fiyat oluşumuna katkıda bulunabileceklerdir

Prim sistemi uygulaması ile paralel yürütülmesi durumunda işlemlerin borsalardan geçmesi ile üretimin hemen hemen tamamının belgelenmesi sağlanmış olacaktır.

Depolara teslim edilen ürünün laboratuvar ölçümleri neticesinde gerçek değeri ortaya çıkacak ve daha sağlıklı fiyat bulması mümkün olacaktır. Böylece üretici, üretimde kullandığı girdilerin ürün spesifikasyonlarını ne şekilde etkilediği konusunda sebep sonuç ilişkisini daha iyi görebilecektir. Bu sayede ürün kalitesi yükselecek ve kaliteli ürüne verilecek prim nedeniyle üreticiler ürünün kalitesini yükseltecek tedbirler alacaklardır.

Dünya uygulamalarına göre, genellikle bir tarımsal ürün için sadece bir ihtisas borsası kurulmakta, burada oluşan fiyat diğer borsalar için de bir gösterge niteliği taşımaktadır. Ayrıca piyasa bilgisinin artışı, alıcı sayısının çoğalması, alım satım işlemlerinin düzenli olarak izlenebilmesi, piyasa şeffaflığını ve çiftçilerin fiyat konusundaki pazarlık kapasitelerini arttıracaktır.

Spekülatörlerin ürün alıp saklaması kolaylaşacağı için, piyasaya katılımları artacaktır. Tüccarlar ve ihracatçılar, kendilerini piyasadaki fiyat risklerine karşı koruyabilecek hedging (finansal koruma) araçlarına daha kolaylıkla ulaşabileceklerdir

Finans kurumları, ürün işlem devri hakkında daha iyi bilgi sahibi olarak ve makbuz senetlerini teminat olarak kullanarak, ticari kapasitelerini güçlendirebilecek ve makbuz senetleri karşılığında daha düşük riskle kredi verebileceklerdir. Dolayısı ile küçük ölçekli üreticiler, daha yüksek kalite ve miktarda ürün üretmelerini sağlayacak kredi ve destek olanaklarına kavuşacaklardır. Bununla beraber bankalarca yapılacak düzenlemeler ile malın tamamına yakın bir bölümünü finanse edebilmek mümkün olacaktır.

Zaman içinde devletin tarımsal ticaretteki rolünün azalmasına yardımcı olacaktır. Artan ürün kalitesi ve ürün miktarından makro düzeyde ülke ekonomisi de kazançlı çıkacaktır (Erbay 2002).

3.1.2.3. Ticaret borsalarının işleyişi

Ticaret borsaları genellikle spot işlemler olarak da adlandırılan alıcı ve satıcının malı ve bedelini peşin olarak değiştirdiği işlemlere mekan teşkil etmektedirler. Ticaret Borsalarında spot satış işlemleri şu şekilde gerçekleştirilmektedir.

- Üreticilere ve tacirlere ait araçlar kantar tartımı ve numune alınması amacıyla borsa görevlileri tarafından sıraya alınır.
- Kantarlarda satıcıya ve ürüne ilişkin bilgiler bilgisayara kaydedilmektedir. Daha sonra ürünlerden homojen yapıda numune alınmaktadır. Alınan numuneler ürünlerin kalite ve sınıflandırılması yapılmak üzere laboratuara aktarılır.
- Laboratuvar görevlilerince, tescil pusulası düzenlenmektedir. Ardından numuneler işlem sırasına alınırlar
- Ürünler numune ayırıcı ile şahit numune ve test yapılacak numune olmak üzere ayrılarak, ilk safhada yabancı madde tayini işlemine tabi tutulmaktadır. İkinci safha da ise, ürünün hektolitreye ağırlığı ve rutubeti cihazlar yardımıyla tespit edildikten sonra derece dışı faktörlerden protein değeri ve sertlik tayini tespiti işlemine tabi tutulur. Ayrıca laboratuarda görevli mühendisler tarafından haşere tahribatı, karamuk, pelemür, kırık ve cılız tane ve diğer ürünlerin tespiti yapılır.
- Ürün numunelerinin kalite kriterleri operatör tarafından ilgili programa işlenir. Bilgisayara işlenen ürün bilgileri neticesinde program derecelendirmeyi belirleyerek, satış salonundaki projeksiyon sistemindeki satışa sunulacak ürünler listesine eklemektedir.
- O an için satılacak olan ürüne ait numune satış salonunda bulunan alıcı konumundaki üyelere gösterilir. Alıcılara gösterilen ürüne ait kalite sınıfı, tahmini miktarı ve kalite spekleri ekrana yansıtılmaktadır. Ayrıca ekranda o günkü hububat işlemleri yer almaktadır. Hububat işlemlerinde kalite sınıflandırılmasına göre; ürünün cinsi, en az ve en çok miktarı, ortalama fiyatları ve işlem adedi yer almaktadır.
- Borsa simsarı, sesli yanıt sistemini kullanarak projeksiyonda görülen ürün için açık arttırma satışını düzenler. Neticesinde oluşan en yüksek fiyatı ve alıcı firmanın ismini sisteme kaydeder. Satışı gerçekleşen ancak alıcı tarafından onaylanmayan işlemler ayrı bir bantta, satıcı tarafından onaylanan ve tescilli gerçekleşen işlemler ise ayrı bir bantta izlenir. Ayrıca diğer hububat borsalarına ait hububat fiyatları bant geçişi şeklinde sürekli olarak sunulur.
- Satış salonunda satışları izleyen üreticiler ve tacirler, ürününü satmaya karar verdiği takdirde müşterek alım satım beyannamesi imzalarlar. Sistem o andaki satışa ait işlemleri projeksiyona otomatik olarak yansıtılır. Daha sonra ürüne ait numune alıcıya ait depo numarası, laboratuvar raporu, satış fiyatını içeren ilk tescil pusulası ile birlikte torbalanarak üreticiye verilir. Üretici numune torbası ile birlikte ürününü alıcı deposuna götürerek teslim eder. Ardından borsa görevlilerince ilgili alıcı deposunda satış işleminin teslim, tesellüm ve tediye bakımından yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini kontrol ederek, satılan ürüne ait müstahsil

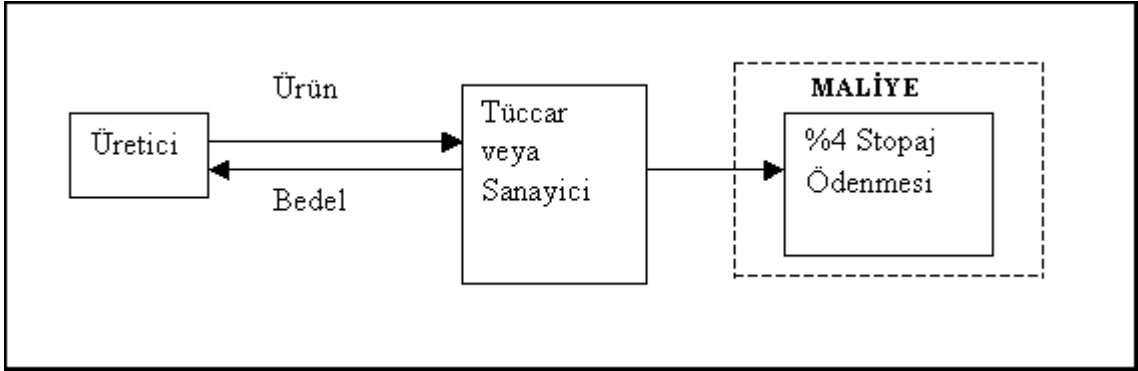
makbuzuna tescil tarih numarası verilerek müşterek alım satım beyannamesi tamamlanır (www.polatliborsa.org.tr).

3.1.2.3.1. Tescil açısından

İllerde kurulmuş olan borsaların faaliyet alanı il sınırları, ilçelerde kurulmuş olan borsaların faaliyet alanı ilçe sınırlarıdır. Ürün Borsalarının gelişmesi halinde, fiyat oluşturma açısından faaliyet alanı sınırsızdır.

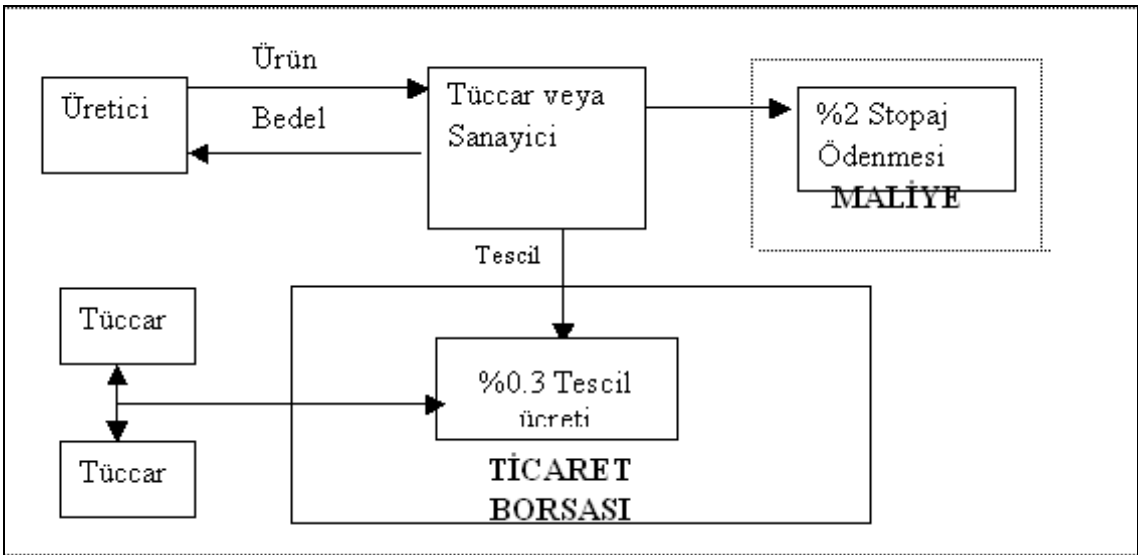
Borsada, serbest rekabet koşullarında ürünlerin fiyatları oluşmaktadır. Bu fiyatlar, alıcı ve satıcının ülke koşullarında kendi menfaatleri açısından en avantajlı fiyatlar olmaktadır. Borsada, alım satımların tescili yapılarak belge düzeninin ve kayıtlı ekonominin gelişmesi sağlanmaktadır.

Tüccar, Ticaret Borsası dışında alım yapıyorsa %4 zirai stopaj maliyeye ödenmektedir. 5590 sayılı kanunun 52 inci maddesinde "Borsa çalışma alanı içerisinde borsaya dahil maddelerin en az miktarlarının üstünde kalan miktarların alım ve satımının borsa dışında yapılması yasaktır." ibaresine rağmen, yine aynı maddedeki "Bu maddelerin, en geç muamele yapıldığı günü takip eden ilk iş günü içinde borsaya tescil ettirilmesi şartı ile borsa yerinin dışında alınıp satılmasına meclisce önceden karar verilebilir." İbaresinden dolayı Ticaret Borsasının bulunduğu il veya ilçelerde, borsa satış salonu oluşturulmamakta, tüccar üreticiden tarımsal ürün alımı yaparak borsaya tescil için gelmekte ve maliyeye %4 yerine %2 zirai stopoaj ödemektedir. "Ertesi iş günü" beyana göre olduğundan, tüccar belki de üç ay önce aldığı ürünü yeni almış gibi o gün fiyatlarından deklare etmekte ve üç ay içinde yapmış olduğu kar gizlenerek vergi matrahı düşürülmektedir. Fatura tescili karşılığında ticaret borsası %0.1 ile %0.3 arasında değişen tescil ücreti almakta ve bu gelir ile yetinerek herhangi bir hizmet girişiminde bulunmamaktadır. Bu ticaret borsalarında bir fiyat oluşumu olmadığı gibi işlem gören ürün miktarları da sadece tescil edilen müstahsil makbuzları ile faturalarda gösterilen miktarların toplamıdır (Şekil 3.1 ve 3.2).

Kaynak: www.polatliborsa.org.tr

Şekil 3.1 Ticaret borsasının olmaması halindeki satış durumu

Kaynak: www.polatliborsa.org.tr

Şekil 3.2 - Ticaret borsasının bulunduğu ancak sadece tescil işlemi yapması halindeki durum

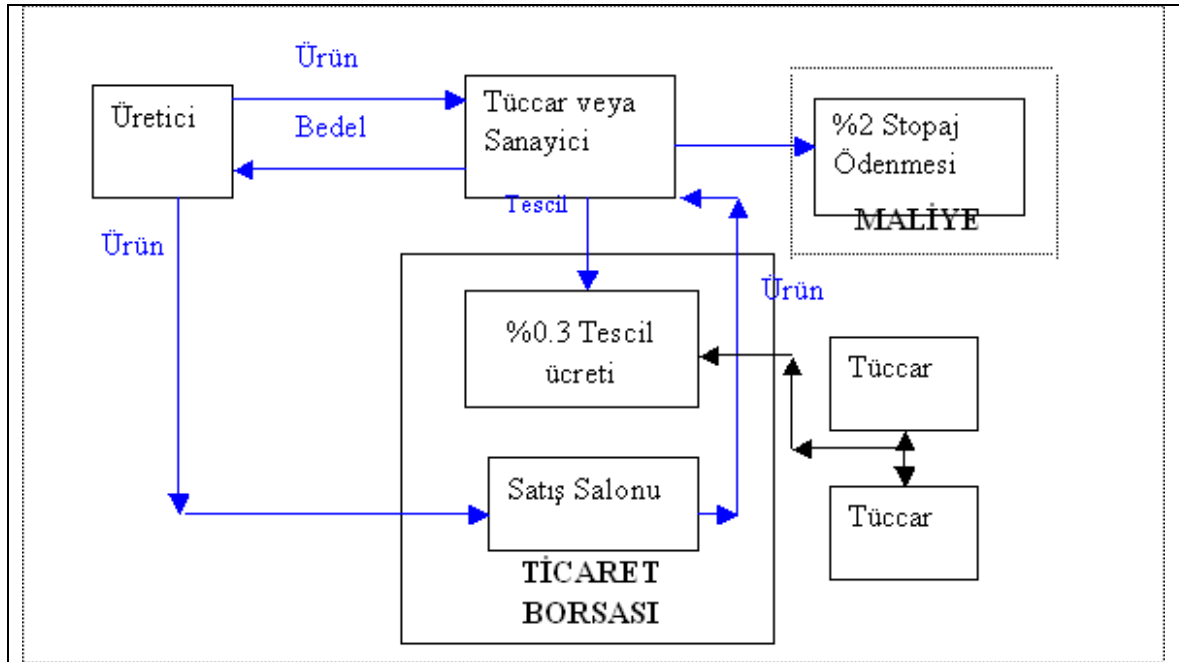
3.1.2.3.2. Salon satışı olan ticaret borsaları

Genelde Ticaret borsaları sadece tescil işlemleri yaparak üyelerine zirai stopaj konusunda avantaj sağlarken bazı ticaret borsaları, ülkemizde gelenek halinde uygulanan "Açık Pazar" tecrübelerini kapalı bir mekana taşıyarak, üreticinin ürününün numunesine bakılarak tüccar tarafından fiyat verilmesini, böylece salon satışı adı altında bir fiyat oluşumunu sağlamaktadırlar (Eskişehir, Konya Ticaret Borsaları) (Şekil 3.3). Bu sistemde,

alınan numuneler satış salonunda tüccarlara gösterilmekte ve en yüksek fiyatı veren tüccar tarafından satın alınarak tescil işlemi yaptırılmakta, maliyeye %2 zirai stopaj, borsaya %0.3 tescil ücreti ödenmektedir. Bu borsalar kendilerini spot borsalar olarak tanımlamakta ve Spot piyasaya (salon satışlarını) talep ve arz oluşturmakta olup, talebi etkileyen en önemli faktör ise arz edilen ürünün kalitesi olmaktadır. Kalite belirlemesi ürünün analizinin yapılacağı bir laboratuvar ve sınıflandırma sistemi yerine tüccarların fikirlerine göre yapılmakta, satışlar sonrası borsa verileri de satılan ürünlerin bu düşüncelere göre gruplandırılmasıyla elde edilmektedir.

3.1.2.3.3. Laboratuvar sonuçlarına göre salon satışı yapılan ticaret borsaları

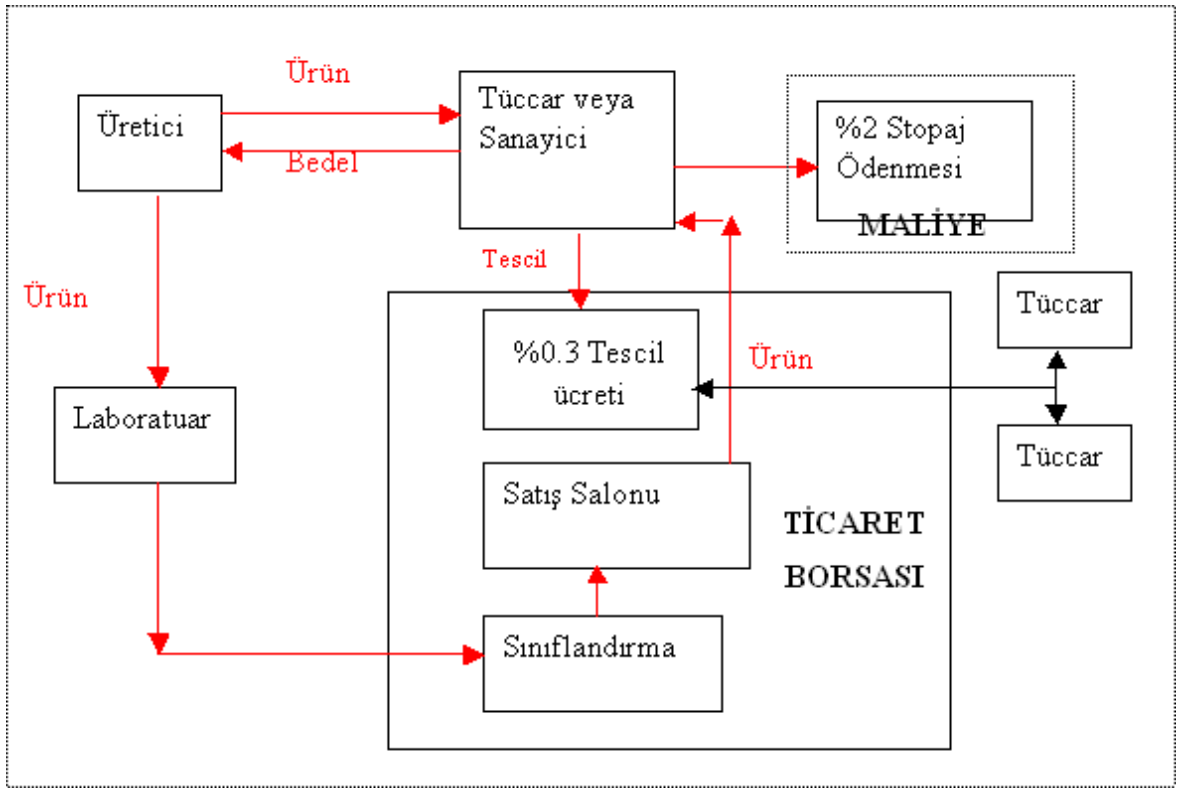
Bazı ticaret borsaları ürünlerin laboratuvarda özellikleri belirlendikten sonra sunulmasını sağlamaktadırlar. Bu borsalarda salon satışlarına konu ürünler hakkında tüm detay bilgiler istatistik olarak değerlendirilebilecek bir şekilde tutulmakta, ve bu sonuçlara göre ilgili mercilerle iletişim kurulmaktadır.

Kaynak: www.polatliborsa.org.tr

Şekil 3.3 Ticaret borsasında salon satışı yapılması halindeki durum

Kaynak: www.polatliborsa.org.tr

Şekil 3.4 Ticaret borsasında laboratuvar sonuçlarına göre sınıflandırma yapılan salon satışı

3.1.2.3.4. Vadeli işlem borsacılığı

Borsalarda vadeli işlemler ; spot (peşin) piyasaların arz ve talep dengesizliklerinden kaynaklanan dalgalanmalara karşı yetersiz kalması ve yeni arayışların başlaması sonucu doğmuştur (www.etb.org.tr).

Diğer taraftan gelişen dünyada uluslararası ticaretin inanılmaz boyutlara ulaşması, ticaret sektörünün yeni kavramlara alışması ve yeni kurumlara kavuşması gereğini ortaya koymuştur. Tüm bu gelişmeler sonucu Forfaiting, Factoring, Franchising, Leasing, Futures ve Options İşlemler v.b. gibi kavramlar Türkiye’de tartışılır olmuştur (Tuncer 1994).

- Forward (Teslime Bağlı) İşlemler

Forward işlemler , bir anlamda , bildiğimiz “Alivre” işlemlerdir . Forward sözleşmelerin amacı, sözleşmeye konu olan emtianın temin edilmesidir. Malın teslimi ve mal bedelinin ödenmesi ile sözleşme sona erer (www.etb.org.tr).

- Futures (vadeli işlem) İşlemler

Borsada işlem gören maddeler açısından tam bir standardizasyonun olduğu, yapılan sözleşmenin takas odası tarafından garanti altına alındığı hamiline yazılı ve devredilebilen sözleşmelerdir. Futures(vadeli işlem)’ da mal değil , bu sözleşmeler alınıp satılır.

Futures (vadeli işlem) sözleşmeler, sözleşmenin yapılması için tahsis olunan borsalarda kayıt altına alınırlar. Alıcı ve satıcılar borsada belirlenen kurallara uymak zorundadırlar. Bu sözleşmeler hamiline yazılı olup üçüncü kişilere devredilebilmesi kolaydır ve bu özelliğinden dolayı spekülâtörler için cazip işlemlerdir. Futures(vadeli işlem) sözleşmeler borsanın organizasyon şeması içerisinde yer alan takas odası tarafından garanti edilir. Futures(vadeli işlem) sözleşmeler için belirli standartlar getirilmiştir. Dolayısıyla alım-satım işlemleri standartlar çerçevesinde gerçekleşir (www.etb.org.tr).

- Options (Tercihli) İşlemler

Futures(vadeli işlem) işlemlerin zarar ve karını sınırlayan daha esnek sözleşmelerdir. Uygulamaya konulan bir prim sistemi ile futures(vadeli işlem) işlemlerin hem alıcı hem satıcı tarafından riskinin sınırlandırılmasıdır. Futures(vadeli işlem) sözleşmede olduğu gibi bir sözleşme yapılmakta, bunun yanında vadesi içinde belirli bir prim karşılığında taraflara sözleşmeyi bozma hakkı vermektedir. (www.etb.org.tr)

3.1.2.4. Ticaret borsalarının gelir ve giderleri

Ticaret Borsalarının gelirleri incelendiğinde, tescil gelirinin büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Kayıt ücreti ve aidatlar, faiz ve benzeri gelir unsurlarının katkısı küçümsenemeyecek oranlarda olup, bazı borsalardan alınan bilgilere göre özellikle salon satışının olmadığı yerlerde, faiz geliri, tescil ücretinden sonra en önemli gelir unsuru olarak

yer almaktadır. Bunun dışında ajanlık geliri, vesika harçları, misil zamları para cezaları, yayın gelirleri, bağış ve yardımlardan elde edilen gelirlerden de söz edilebilmektedir.

Ticaret Borsalarının giderleri incelendiğinde ise, en önemli gider unsurunun personel giderleri olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra idari giderler, fon ve aidatlar, yatırımlar, huzur hakları, yardımlar, yayın giderleri gibi kalemlerde yer almaktadır. Bazı borsalarda, borsaların sabit giderlerini oluşturan fon ve aidatların özellikle salon satışının olmadığı yerlerde personel giderlerinden sonra öneme sahip olan bir gider unsuru olduğu gözlenmektedir.

3.1.3. Vadeli işlem piyasaları

Özellikle 1980'li yıllarda finansal piyasalarda yaşanan liberalleşme sonucunda ülkemizde fiyatların serbestçe belirlenmeye başlaması, doğal olarak finansal araçlara yatırım yapanlar için bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Bilindiği üzere risk, geleceğe ilişkin bir belirsizliği ifade eder, Etkin bir biçimde yönetilmezse planlanabilirliği, programlanabilirliği ve tahmin edilebilirliği anlamsız hale getirir. Risk, iyi algılanmadığı, iyi değerlendirilmediği ve iyi yönetilmediği zaman, bunu üstlenen ekonomik birimler için yıkıcı olabileceği gibi, iyi yönetilirse çok kıymetli ödüller de sağlayabilir.

Bu bağlamda geçen yüzyılın son çeyreğinde, finansal piyasalardan reel piyasalara kadar tüm piyasalarda son derece radikal değişimler gözlemlenmiştir. Ulusal ekonomilerdeki liberalizasyon süreci ile başlayan bu değişim süreci, deregülasyon, menkul kıymetleştirme, piyasalar arası entegrasyon ve nihayet globalleşme süreci ile dünya ekonomisine yön vermiştir. Finansal devrim olarak adlandırabileceğimiz bu süreç, finansal piyasalarda rekabeti, etkinliği ve performansı artırırken, piyasalar arası entegrasyon ve küreselleşmeye koşut olarak bu piyasalardaki riski de büyük ölçüde arttırmıştır.

Döviz kurları, faiz oranları, menkul kıymet ve varlık fiyatları çok daha oynak (volatil) hale gelmiştir. söz konusu volatilité artışına paralel olarak, kredi riski, fiyat riski, likidite riski, kur riski, faiz riski ve ülke riski gibi pek çok risk de artmıştır. Dolayısıyla firmalar ve yatırımcıların üretim, yatırım ve finansman kararları da daha riskli hale gelmiştir. ancak, ekonomik birimler arasında risk transferi ve paylaşımını kolaylaştırma işlevi bulunan finansal piyasalar ile piyasaları dizayn eden finans mühendisleri, bu gelişmeye derhal ayak

uydurmuş, teknoloji ve bilgisayar yardımıyla inovasyon, yani yeni finansal araç ve pazar yaratma sürecini başlatmıştır. Bu süreç risk yönetimine yönelik olarak, vadeli işlem sözleşmeleri (futures) ve opsiyon sözleşmeleri (options) ile daha bir çok finansal türev ürünü mali piyasaların hizmetine sunmuş ve bu ürünlerin işlem görebileceği pazarların kurulmasını gereklilikmiştir. Vadeli İşlem Sözleşmeleri; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikteki malı, kıymetli madeni, finansal göstereyi, sermaye piyasası aracını ya da döviz alma ya da satma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir.

3.1.3.1. Vadeli işlemlerin genel uygulama alanları

Vadeli işlemler bugün dünyada çok çeşitli alanlarda uygulanmaktadır. Özellikle ilk çıkış noktaları olan tarım ürünlerinde çok geniş uygulama alanı bulunmaktadır. Ancak tarım ürünlerinin dışında bugün özellikle finansal olarak adlandırılan ve mala dayalı işlemlerin dışında anılan kontratlar daha yaygın hale gelmişlerdir. Bu kontratlar “Financial Futures” olarak adlandırılmaktadır. Bunlar temel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

- A. Döviz Futures(vadeli işlem) Kontratları (Forex Futures)
- B. Faiz Futures(vadeli işlem) Kontratları (Interest Rate Futures)
- C. Borsa Endeks Futures(vadeli işlem) Kontratları (Stock Index Futures)

Finansal ürünler üzerine yazılmış olan vadeli işlemler finansal alanda son yıllardaki en önemli gelişmeler arasında sayılmaktadır. Özellikle 1970’li yılların başında yaşanan dalgalı kur sistemine geçilmesi finansal piyasalarda yaşanan belirsizliği transfer etmek açısından önem kazanmışlardır. 1972 yılından sonra kur riskinin ve faiz oranlarının belirsizliğinin artması ile önceleri döviz ve faiz oranları üzerine yazılan kontratlar daha sonra faiz taşıyan menkul kıymetler ve borsa endeksi üzerine de yazılmaya başlanmıştır.

1980’li yıllara gelindiğinde ise finansal araçların ve piyasaların daha da gelişmesi sonucu Futures(vadeli işlem) kontratlarının üzerine yazılan yeni bir türev ortaya çıkmıştır. Options on Futures olarak anılan ve Türkçe’ye opsiyonlar olarak yerleşen bu araçlar, futures(vadeli işlem) kontratların da fiyat risklerinin olması ve bunun transfer edilebilir hale getirilmesi için ortaya çıkmışlardır.

3.1.3.2. Tarım ürünlerinde vadeli işlemlerin uygulanışı

Tarım ürünleri üzerine yapılan ticaret dünya tarihinde en eskiye dayanan ve üzerinde en çok spekülasyon yapılan bir alandır. Özellikle temel gıda maddesi olmaları, aynı zamanda stratejik birer ürün olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle tarım ürünleri fiyatları sürekli olarak dalgalanan ve buna bağlı olarak bu ürünleri üreten ve ticaretini yapan kesim üzerine fiyat riski yükleyen özelliğe sahiptir.

Fikir olarak milattan önceki yıllara dayanan vadeli işlem sözleşmelerinin ilk örneklerinin Çin'e kadar uzandığını söylemek mümkündür. Ayrıca Ortaçağ Avrupa'sında tahılların hasattan önce satılması (alivre) şeklinde vadeli işlemlerin yapıldığı bilinmektedir.

16. yy.'da Hollanda'da Antwerp Borsasında lale soğanı ve tahıllar üzerine sözleşmeler yapıldığı da bilinmektedir. Bunun yanında tarih olarak bilinen en eski işlemlerin 1730'lu yıllarda Japonya'da Dojima Pirinç Borsası'nda yapıldığıdır. Osaka'da bulunan bu borsa ilk organize vadeli işlem borsasıdır.

Ancak bugün dünyanın vadeli işlemler konusunda tecrübe ve işlem hacmi olarak tanıdığı en eski borsa Chicago Ticaret Borsasıdır. Bugün de dünyanın en büyük organize futures(vadeli işlem) piyasası olarak bilinmektedir. 1848 yılında üreticiler, çiftçiler ve tüccarlar tarafından kurulan borsanın amacı, tarım ürünlerinin belli standartlar dahilinde alınıp satılmasını sağlamaktır. Böylece tarım ürünleri ile ilgili olarak ilk organize piyasa oluşturulmuştur. Bunu takiben fiyatlarda görülen dalgalanmalardan korunmak amacıyla vadeli işlemlere geçilmiştir. 1865 yılında Chicago Ticaret Borsasında buğday ürünü ile başlayan vadeli işlemler yine ABD'nin çeşitli kentlerinde pamuk, buğday, arpa, canlı hayvan, mısır, şeker, kahve, kakao, soya gibi tarım ürünleri konusunda gelişme göstermiş olup bugün ABD ve Avustralya başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde uygulama alanı bulabilmektedir.

3.1.3.3. Türkiye'de vadeli işlem piyasalarının gelişimi

Vadeli işlem borsaları dünyada uzun yıllardır faaliyet göstermektedir. Ülkemiz ekonomisi ve tarım sektörü için büyük önem taşıyan vadeli işlemler borsası'nın kuruluşu ile ilgili araştırmalara 1990'lı yılların başlarında başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda,

ülkemizde konuyla ilgili olan önemli kuruluşların ortak olduğu vobaş (vadeli işlemler ve opsiyon borsası a.ş.) şirketi kurulmuştur. Vobaş, Türkiye'nin ilk vadeli ve opsiyon işlemleri borsası olması yanında ilk özel borsa olma özelliğini de taşımaktadır. Vobaş tarafından yapılan çalışmalar neticesinde öncelikle pamuk, buğday, döviz, faiz ve imkb endeksi sözleşmelerinin işlem görmesi kararlaştırılmıştır.

Vadeli İşlem Piyasalarının Faydaları;

1. Fiyatların oluşumunda geniş bir katılım olduğundan, herhangi bir grubun fiyatları yönlendirmesi zorlaşacağı için, gerçekçi fiyat oluşumu sağlanır.
2. Geleceğe yönelik fiyatların oluşması sayesinde sağlıklı veri elde edilmesi mümkün olur.
3. Sözleşmeye konu ürünün gelecekteki fiyat değişiminden etkilenen gruplar, etkin risk yönetimi imkanına kavuşur.
4. Katılımcılar işlemlerini borsa takas merkezi garantisi ile güven içinde gerçekleştirirler.
5. Üretici, ihracatçı, ithalatçı, sanayici gibi kesimlerin stok yönetim politikalarının geliştirilmesi sağlanır.
6. Geniş katılımın olması ile ilgili ürünün alım satımında piyasa derin bir likitide sağlanmış olur. hem spot piyasada hem vadeli piyasada oluşan likitide, katılımcılara daha geniş bir hareket alanı ve imkan sunar.
7. Geleceğe yönelik fiyatların oluşması, etkin bir risk yönetimi imkanı vermesinin yanında; oluşan fiyatlara göre ekim kararı verecek üreticilerin bu davranışları sonucu doğal üretim planlaması sağlanır.
8. Devletin halen birçok üründe uyguladığı taban ve tavan fiyatı ile piyasaya müdahale etme gereği ortadan kalkar, üreticiler ürünlerini dünya fiyatlarından değerlendirme imkanına kavuşur.

3.1.4. Trakya bölgesindeki ticaret borsaları

Trakya bölgesinde bulunan Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli İl merkezlerinde, Çorlu, Keşan, Babaeski, Lüleburgaz, Malkara, Keşan, İpsala, Hayrabolu gibi ilçelerde faaliyet gösteren ticaret borsaları mevcuttur. Bunlar içerisinde etkin olanları Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Keşan, Uzunköprü, Hayrabolu Ticaret Borsalarıdır.

Tekirdağ Ticaret Borsası, 9 Ağustos 1926 tarihinde "Cemati İslamiye" binasında 30 üye ile faaliyete geçmiştir. Tekirdağ Ticaret Borsası, ülke genelinde kurulan borsa sıralamasında 12.nci borsadır. Borsa'nın 4355 sayılı kanuna intibakı yapılmamış, 5590 sayılı kanuna intibakı ise 16 Eylül 1951 'de olmuştur (www.tdag-ticbor.org.tr).

Borsanın, "Yeni Borsa Hizmet Binası" şehir dışında 11014 m²'lik alana sahiptir. Toplam 2787 m² yapı inşaat alanına sahip proje içerisinde; 550 m² lik alana sahip satış salonu, borsa idari işlerinin yürütüleceği alanlar ile vadeli işlemler salonu, toplantı salonları, ürün tahlil laboratuvarı, üretici kafeteryası ve bekleme salonu olarak kullanılan sosyal yaşam alanları yer almaktadır (www.tdag-ticbor.org.tr).

Edirne Ticaret Borsası 01.Haziran.1924 tarihinde 163-1455 sayılı Vekiller Heyetinin kararı ile kurulmuş, ancak 1926 yılında faaliyete geçebilmiştir. Faaliyete başladığı tarih itibariyle Ticaret Borsalarının ondördüncüsüdür (www.etb.org.tr).

1976 yılından itibaren mülkiyeti kendisine ait bina ve ilave tesislerinde hizmetine devam etmektedir (www.etb.org.tr).

Merkez Borsa binasında hububat, yağlı tohumlar ve kabak çekirdeği alım-satımları yapılmaktadır. Merkez Borsa binasına ilaveten 1991 yılında yapımı tamamlanan Canlı Hayvan ve Süpürge Teli Satış Tesislerinde canlı hayvan ve süpürge alım-satımları, günümüz borsacılık anlayışı içerisinde sürdürülmektedir. 25.000 m² alan üzerine yaptırılan Canlı Hayvan ve Süpürge Teli Borsası ve Sosyal Tesisleri 20.08.1991 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bu tesislerde ayrıca imalathane ve depo olarak kullanılmaya müsait 42 adet iş yeri mevcuttur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca geliştirilmesi kararlaştırılan dört Hububat ürün borsasından biri olan Edirne Ticaret Borsası Mart 1998 de yeni tesisleri için 235 dönümlük yer satın almıştır. Üreticilere ait tüm sektörleri bir arada toplayan " Ticaret Merkezi" 23.04.2003 tarihinde hizmete girmiştir (www.etb.org.tr).

Kırklareli Ticaret Borsası, 1927 yılında kurulmuştur. Kuruluş tarihine göre, borsalar arasında onaltıncı sırada yer almaktadır (www.kirklarelitb.org.tr).

Kırklareli Ticaret Borsası, iki katlı ve bugünkü ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olan bir binaya sahiptir. Binanın ilk katında, 6x12 metre ebadında bir satış salonu, aynı

büyükte müstahsil bekleme salonu ile bir adet işlemlerin yürütüldüğü çalışma odası mevcuttur. Üst katı ise, dört adet çalışma odası ile büyük bir salondan ibarettir. Binanın bitişinde 40 ton çekesinde baskül ve ayrıca 2 adet 500 kg çekesinde kantar mevcuttur. Bunlara ilaveten süpürge teli alım, satımının yapıldığı Süpürgeciler Sitesi'nde 400 metrekare kapalı alan süpürge satış yeri bulunmaktadır. İleriye dönük çeşitli tesisler kurmak amacıyla şehir merkezine yakın 16 dönümlük arsa pozisyonunda borsa adına yer satın alınmış bulunmaktadır. Borsaya dahil maddelerden hububat, yağlı tohumlar ve süpürge telinin tamamına yakın bir kısmının müstahsil satışları borsa salonunda yapılmaktadır. Bunun yanı sıra; nebati yağlar, beyaz ve kaşar peyniri ile canlı hayvan gibi bazı maddeler borsa dışında alınıp satılmaktadır. Gerek borsa içerisinde ve gerekse borsa dışında yapılan tüm alım, satım işlemleri 01.01.1995 tarihinden itibaren bilgisayar vasıtası ile yürütülmektedir (www.kirklarelitb.org.tr).

3.2. Yöntem

Kullanılan yöntem olarak öncelikle borsalarda oluşan işlem hacimleri ile bölge üretiminin karşılaştırılması amacıyla yüzde analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler tablolar ve grafiklerle ifade edilerek anlaşılabilirliği sağlanmıştır.

Bunun yanında aylık ortalama fiyatlar aylık TÜFE ile indirgenerek Reel fiyat değişimleri elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler kullanılarak her ürün için elde edilen zaman serileri üzerinden hareketle Dalgalanma (Volatility) analizi yapılmıştır. Bu sayede Trakya Bölgesinde yıl içerisinde oluşan mevsimsel fiyat dalgalanmalarının daha açık ortaya konulması amaçlanmıştır. Dalgalanma azalızinde amaç serinin standart sapmasının aritmetik ortalamaya bölünmesi ile bulunan değerden hareketle zaman serisi içinde gözlemlerin ne kadar farklılık gösterdiğini ortaya koymaktır.

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve TARTIŞMA

4.1. İşlem gören önemli tarım ürünleri ve işlem hacimlerinin değerlendirilmesi

Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarında işlem gören önemli tarım ürünleri; buğday, ayçiçeği, çeltik, arpa, yulaf olup, çalışmamızda buğday, ayçiçeği ve çeltik ürünleri değerlendirilmiştir.

Edirne İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ait ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 4.1.' de verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler Çizelge 4.4. , Çizelge 4.7. , Şekil 4.1. , Şekil 4.2. , Şekil 4.3.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Edirne İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ilişkin Edirne Ticaret Borsasında görülen Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.2.' de verilmiştir. Bu çizelgeden yararlanılarak Çizelge 4.4. , Çizelge 4.5. , Çizelge 4.7. , Şekil 4.1. ve Şekil 4.2.'de yapılan değerlendirmelerde kullanılarak yorumlanmıştır.

Çizelge 4.1. Edirne İlinin Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerine Ait Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Ekilen Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (dekar)	Üretim (ton)
2002	1.956.900	694.795	1.140.660	173.783	260.700	150.803
2003	1.946.400	664.262	1.086.140	178.488	279.100	169.010
2004	2.022.620	804.489	1.027.070	205.532	319.980	255.123
2005	2.028.840	916.737	1.065.000	256.446	358.420	298.070

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğü

Çizelge 4.2. Edirne Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerinin Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)
2002	254.345.664	132.383.123	262.609.867	19.367.979	13.679.024	1.509.823
2003	197.665.559	117.444.507	259.621.327	9.416.175	27.587.318	6.025.478
2004	294.982.288	122.065.985	431.809.875	14.225.306	20.089.677	10.655.241
2005	449.368.898	153.236.962	291.127.147	16.085.293	10.964.940	10.496.274

Uzunköprü Ticaret Borsasında 2002-2005 yıllarında işlem gören çeltik ürününün Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.3.'te verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler, Şekil 4.1.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Edirne Ticaret Borsasında 2002-2005 yıllarında işlem gören ayçiçeği ürününün Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.4.'te verilmiş, bu çizelge doğrultusunda Çizelge 4.5. ve Şekil 4.2.'de açıklanarak yorumlanmıştır.

Edirne İlinde gerçekleşen ayçiçeği üretimine karşılık Edirne Ticaret Borsasındaki işlem hacminin üretime göre daha fazla olduğu ve bunun üretim / borsa işlem hacmi oranını daha arttırdığı görülmektedir. Bu farklılık ve orandaki yükselişin nedeni ; Trakya Birlik Tarım Satış Kooperatifi'nin merkezinin Edirne'de bulunması, bu nedenle ithal ürünlerinde bu bölgede tescil edilmesi, ayrıca diğer bölgelerden de bu bölgeye ürünlerin getirilerek tescil edilmesidir.

Çizelge 4.4.'te de görüleceği üzere, bölgedeki üretime karşılık Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ; üreticinin elindeki mahsulü direkt olarak ticaret borsasında satmaması ve aracı kullanmasıdır. Dolayısıyla, ticaret borsasında işlem (HTS) Hazır Tüccar Satışı şeklinde olan, tüccar-tüccar muamelesi şeklinde görünmektedir.

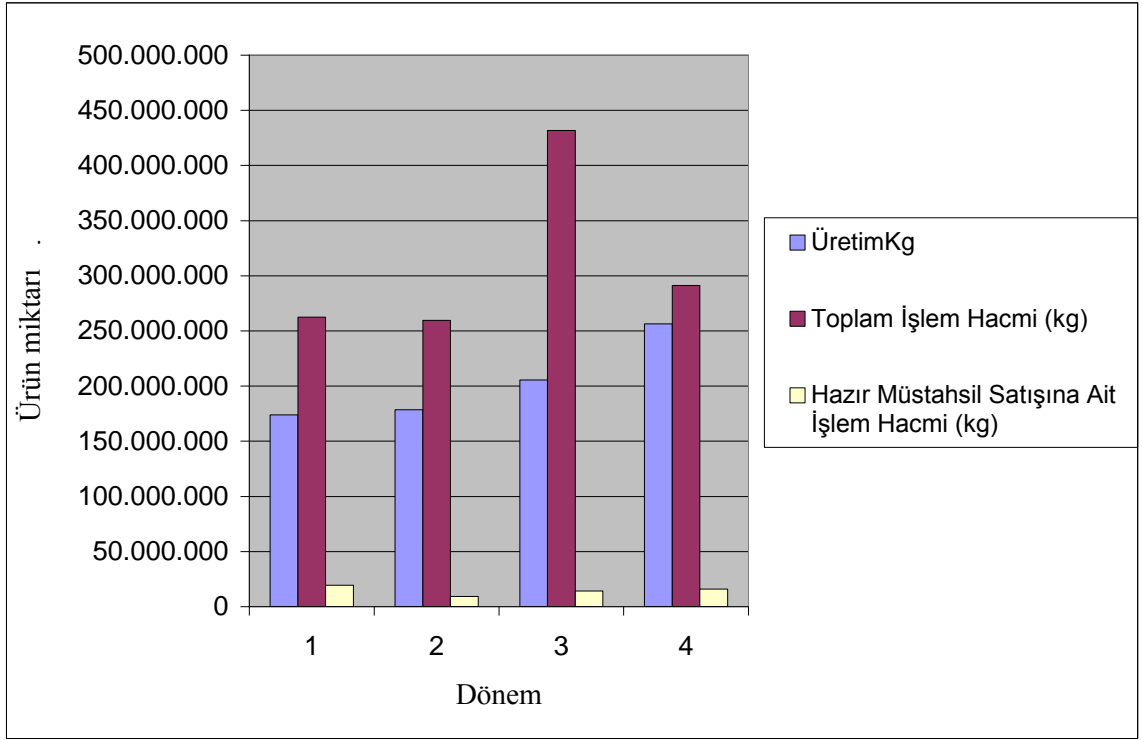
Çizelge 4.3. Uzunköprü Ticaret Borsasında Yıllara Göre Çeltik Ürününün Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	ÇELTİK	
	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)
2002	24.344.363	11.709.734
2003	45.080.895	18.772.785
2004	132.309.177	97.410.390
2005	151.648.232	97.503.001

Kaynak: Uzunköprü Ticaret Borsası

Çizelge 4.4. Edirne Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Ekilen Alanı (dekar)	Üretim(kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Üretim/ Borsa İşlem Hacmi Oranı	Üretim / HMS Oranı
2002	1.140.660	173.783.000	262.609.867	19.367.979	151,11	11,14
2003	1.086.140	178.488.000	259.621.327	9.416.175	145,46	5,28
2004	1.027.070	205.532.000	431.809.875	14.225.306	210,09	6,92
2005	1.065.000	256.446.000	291.127.147	16.085.293	113,52	6,27

Şekil 4.1. Ayçiçeği'nin Edirne Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Edirne bölgesindeki üretime karşılık, Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacminin çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, üreticilerin satışlarını, ticaret borsasında kendilerinin gerçekleştirmemesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda, çeltik ürünü ile ilgili olarak, Edirne ve Uzunköprü Bölgeleri baz alınmıştır. Bu bölgelerin incelenmesinde, Çeltik üretiminde Keşan, Havsa, Malkara gibi üretim bölgelerinin ve ticaret borsalarının bulunmasına rağmen salon satışının gerçekleşmemesi göz önünde bulundurulmuştur.

Uzunköprü Ticaret Borsasında, Edirne Ticaret Borsasına göre toplam işlem hacminin yüksek olduğu, ayrıca Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminde de bu durumun görüldüğü belirlenmiştir. Üretimin büyük bir kısmının Uzunköprü bölgesinde gerçekleştirilmesi, aynı zamanda ürünle ilgili tesislerin bu bölgede bulunması nedeniyle Toplam ve Hazır Müstahsil Satış İşlem Hacimlerinin artmasına neden olmaktadır.

2002-2005 yıllarında, Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarında, işlem gören çeltik ürününün, Toplam Borsa İşlem Hacimleri ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri, Çizelge 4.5.'te verilmiş, bu çizelge doğrultusunda Çizelge 4.6. ve Şekil 4.2.'de değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarında, işlem gören çeltik ürününün, Toplam Borsa İşlem Hacimleri ve Toplam Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri, Çizelge 4.5.'te verilmiş, bu çizelge doğrultusunda Şekil 4.2.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

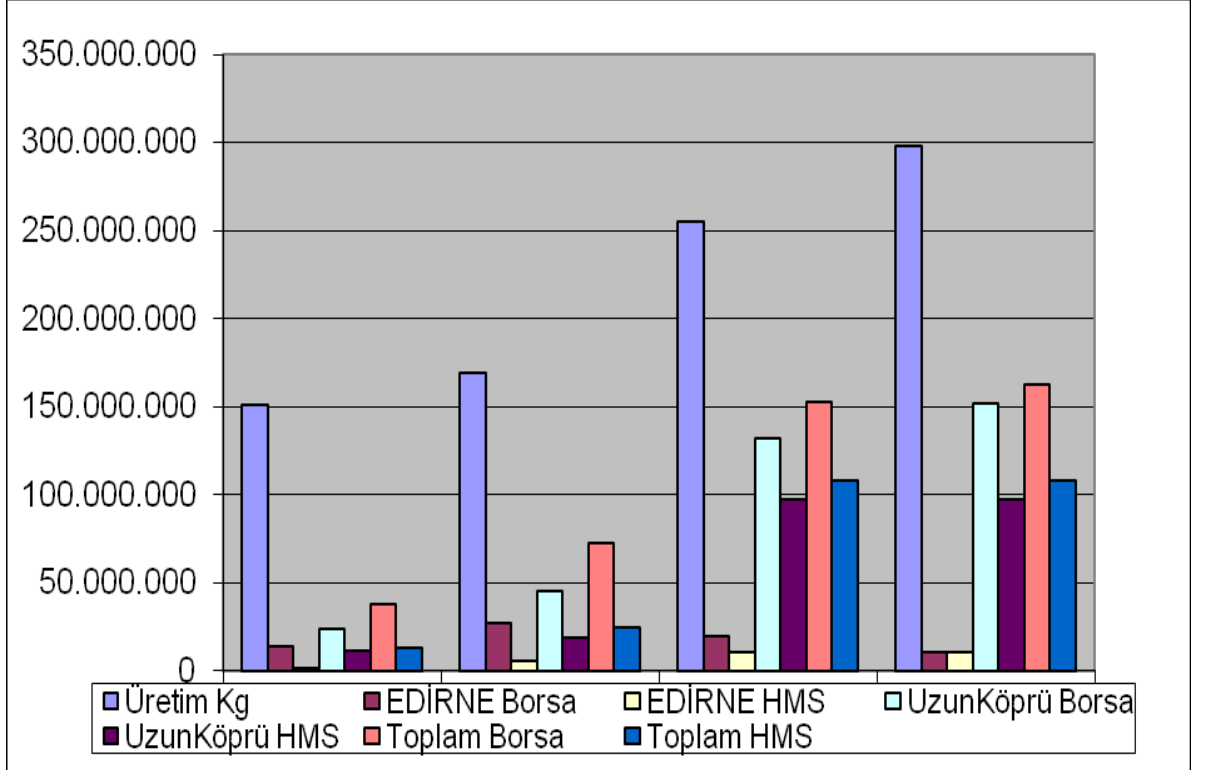
Çizelge 4.5. Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarında Çeltik'e ait Borsa İşlem Hacimleri ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Edirne		Uzunköprü	
	Borsa İşlem Hacmi	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Hacmi	Hazır Müstahsil Satışı
2002	13.679.024	1.509.823	24.344.363	11.709.734
2003	27.587.318	6.025.478	45.080.895	18.772.785
2004	20.089.677	10.655.241	132.309.177	97.410.390
2005	10.964.940	10.496.274	151.648.232	97.503.001

Kaynak: Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsası

Çizelge 4.6. Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarındaki Çeltik'e ait Toplam Borsa İşlem Hacimleri ve Toplam Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Borsa İşlem Hacimleri	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Oranları (%)	Hazır Müstahsil Satış Oranları (%)
38.023.387	13.219.557	25,21	7,76
72.668.213	24.798.263	43,00	11,11
152.398.854	108.065.631	59,74	38,18
162.613.172	107.999.275	54,56	32,71

Şekil 4.2. Edirne ve Uzunköprü Bölgelerindeki Çeltik Üretim Miktarları, Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarında Yıllara Göre Çeltik'in Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

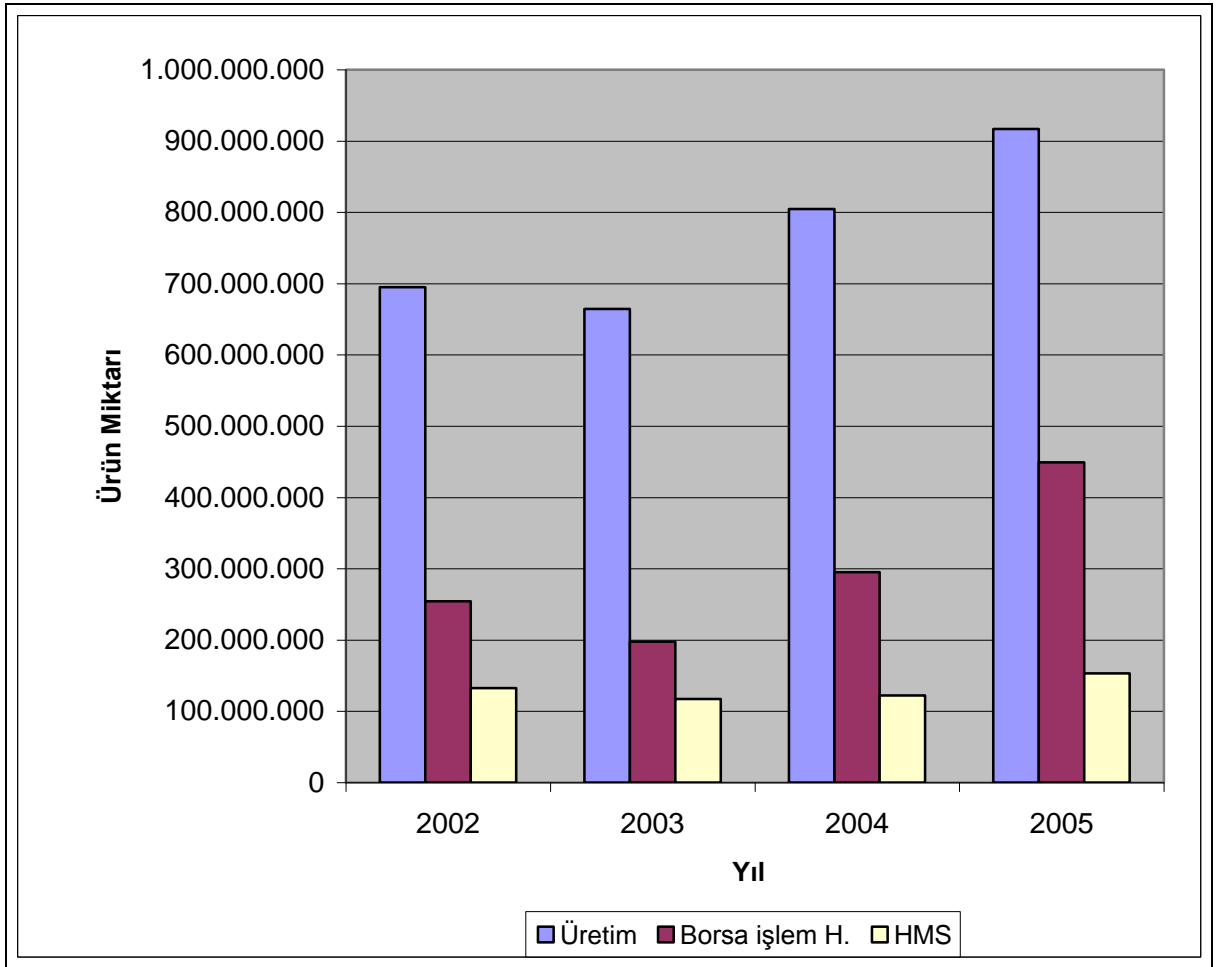
Her iki Ticaret Borsasının toplam üretim içerisindeki Borsa İşlem Hacmi ve Hazır Müstahsil Satışları bakımından değerlendirilmesi sonucunda Uzunköprü Ticaret Borsasında işlemlerin daha fazla gerçekleştiği söylenebilir.

Edirne Ticaret Borsasında 2002-2005 yıllarında işlem gören buğday ürününün üretim miktarları, Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.7.' te verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler, Şekil 4.3.' de belirtilerek yorumlanmıştır

Çizelge 4.7. ve Şekil 4.3.'te de görüleceği üzere, bölgenin üretim miktarına karşılık Borsa İşlem Hacmi ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmi düşük oranlarda kalmaktadır. 2002- 2005 yılları içerisinde üretime oranla Borsa İşlem Hacmi % 29 ile % 49 arasında, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmi ise % 15 ile % 19 arasında değişmektedir. Buğdayın işlem hacmindeki bu farklılık, borsada işlemlerin ağırlıklı olarak tüccarlar tarafından yapılması ve üreticilerin tüccara göre ürün satışına daha az katılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Çizelge 4.7. Buğday'ın Edirne Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Üretim	Borsa İşlem Hacmi.	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Hacmi (%)	Hazır Müstahsil Satışı (%)
2002	694.795.000	254.345.664	132.383.123	36,61	19,05
2003	664.262.000	197.665.559	117.444.507	29,76	17,68
2004	804.489.000	294.982.288	122.065.985	36,67	15,17
2005	916.737.000	449.368.898	153.236.962	49,02	16,72

Şekil 4.3. Buğday'ın Edirne Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday'ın Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Tekirdağ İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ait ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 4.8.'de verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler Çizelge 4.10. , Çizelge 4.11. , Şekil 4.4. , Şekil 4.5.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Tekirdağ İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ilişkin Tekirdağ Ticaret Borsasında görülen Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.9.' da verilmiştir. Bu çizelgeden yararlanılarak, Çizelge 4.10. , Çizelge 4.11. , Şekil 4.4. ve Şekil 4.5.'de yapılan değerlendirmelerde kullanılarak yorumlanmıştır.

Tekirdağ Ticaret Borsasında ayçiçeği ürününün 2002-2005 yıllarına ilişkin, Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri, Çizelge 4.10.'da verilmiş ve Şekil 4.4.'te değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.10.'da görüleceği üzere, Tekirdağ İlinde gerçekleşen ayçiçeği üretimine karşılık, borsadaki Toplam İşlem Hacminin yaklaşık %41 ila % 45 arasında olduğu, ancak Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin ise yaklaşık % 16 ila % 20 arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu değerler neticesinde, Tekirdağ Bölgesindeki üreticilerin, büyük bir bölümünün ürün satışlarında kendilerinin değil, ürünlerini teslim ettikleri tüccarların satışta hazır bulunduğu söylenebilir.

Çizelge 4.11.'de, buğday ürünü için, Tekirdağ Ticaret Borsasının 2002-2005 yılları, Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri verilerek, Şekil 4.5.'te belirtilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.11.'de görüleceği üzere, üretim miktarı ve Tekirdağ Ticaret Borsasının İşlem Hacmine bakıldığında, üretimin yarısının hatta belli yıllarda, yarısından da fazla bir kısmının işlem gördüğü, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin ise düşük oranlarda kaldığı görülmektedir. 2002- 2005 yılları içerisinde üretime oranla Borsa İşlem Hacmi % 43 ila % 62 arasında, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmi ise % 18 ila % 24 arasında değişmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.8. Tekirdağ İlinin Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerine Ait Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)
2002	203.520	882.605	135.371	260.079	693	5058
2003	196.170	751.480	144.167	279.310	976	7232
2004	198.999	1.056.294	139.175	299.330	1.800	14.100
2005	197.509	1.026.904	140.173	363.362	1.860	14.520

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Müdürlüğü

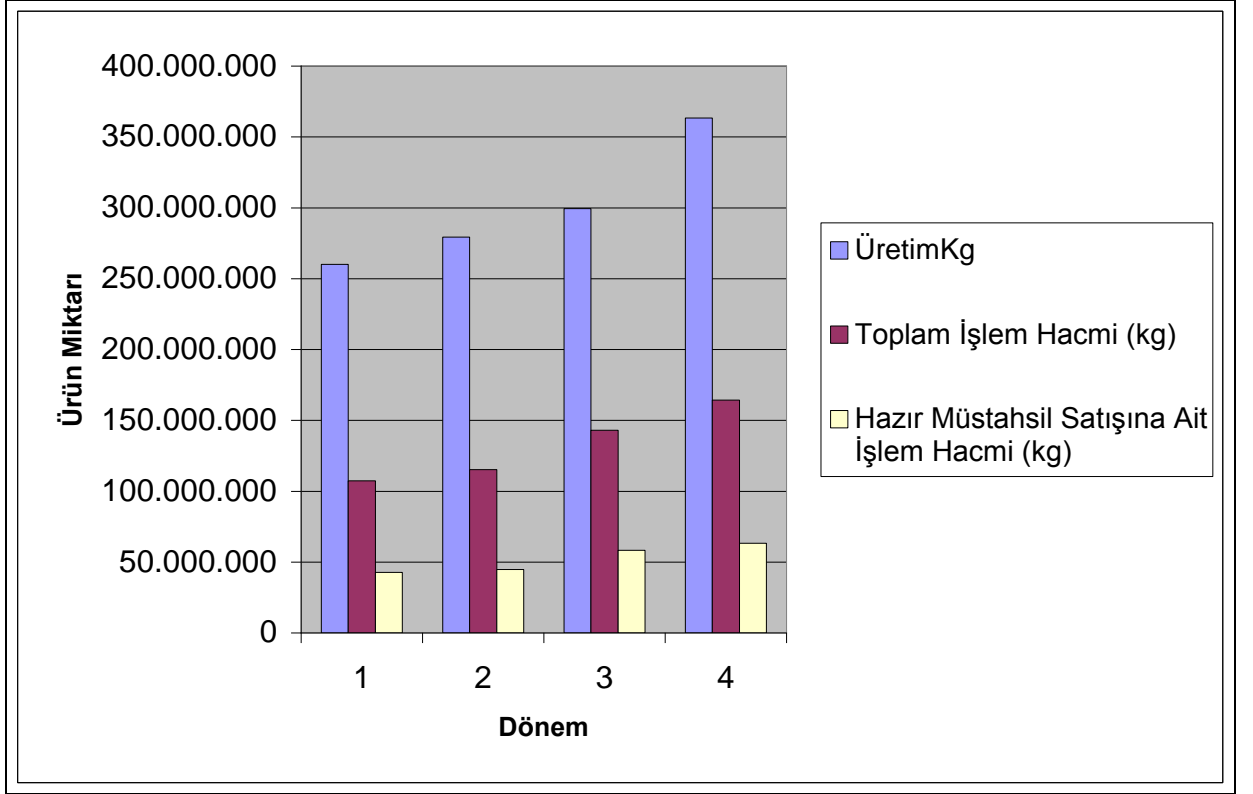
Çizelge 4.9. Tekirdağ Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerinin Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)
2002	527.156.516	178.890.283	107.430.684	42.698.501	-	-
2003	457.381.885	165.195.900	115.322.470	44.735.130	-	-
2004	457.189.854	196.236.611	143.126.483	58.404.975	-	-
2005	634.519.137	246.189.045	164.209.697	63.262.729	-	175.500

Kaynak: Tekirdağ Ticaret Borsası

Çizelge 4.10. Tekirdağ Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'ne ait Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına ait İşlem Hacimleri

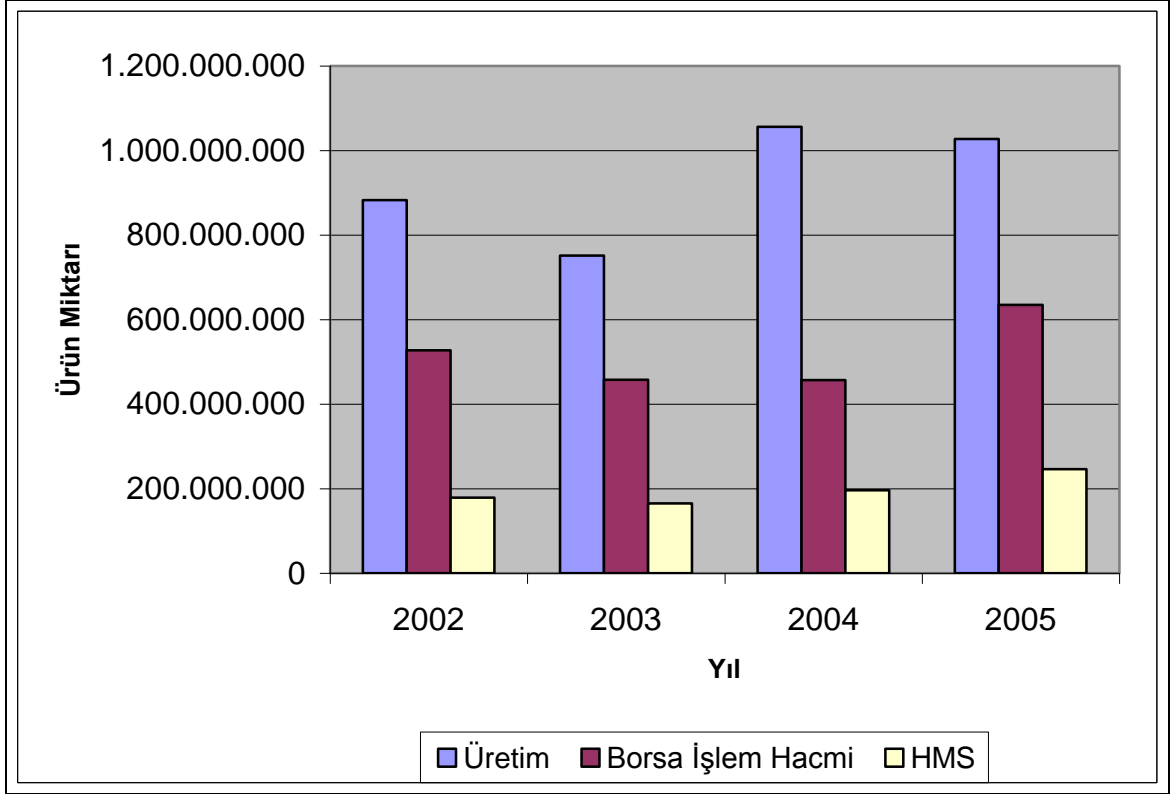
Yıllar	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Üretim/Borsa İşlem hacmi Oranı (%)	Üretim/HMS Oranı (%)
2002	135.371	260.079.000	107.430.684	42.698.501	41,31	16,42
2003	144.167	279.310.000	115.322.470	44.735.130	41,29	16,02
2004	139.175	299.330.000	143.126.483	58.404.975	47,82	19,51
2005	140.173	363.362.000	164.209.697	63.262.729	45,19	17,41

Şekil 4.4. Ayçiçeği'nin Tekirdağ Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Çizelge 4.11. Tekirdağ Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday'ın Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Üretim (kg)	Borsa İşlem Hacmi	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Hacmi Oranı (%)	HazırMüstahsil Satış Oranı (%)
2002	882.605.000	527.156.516	178.890.283	59,73	20,27
2003	751.480.000	457.381.885	165.195.900	60,86	21,98
2004	1.056.294.000	457.189.854	196.236.611	43,28	18,58
2005	1.026.904.000	634.519.137	246.189.045	61,79	23,97

Şekil 4.5. Buğday'ın Tekirdağ Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday'ın Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Kırklareli İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ait ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 4.12.'de verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler Çizelge 4.14. , Çizelge 4.15., Şekil 4.6. ve Şekil 4.7.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Kırklareli İlinde yetişen buğday, ayçiçeği, çeltik ürünlerinin, 2002-2005 yıllarına ilişkin Tekirdağ Ticaret Borsasında görülen Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına ait İşlem Hacimleri Çizelge 4.13.' te verilmiştir. Bu çizelgeden yararlanılarak, Çizelge 4.14. , Çizelge 4.15. , Şekil 4.6. ve Şekil 4.7.'de yapılan değerlendirmelerde kullanılarak yorumlanmıştır.

Kırklareli Ticaret Borsasında ayçiçeği ürününün 2002-2005 yıllarına ilişkin, Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına ait İşlem Hacimleri, Çizelge 4.14.'te verilmiş ve Şekil 4.6.'da değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.15.'de, buğday ürünü için, Kırklareli Ticaret Borsasının 2002-2005 yılları, Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri verilerek, Şekil 4.7.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.12. Kırklareli İlinin Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerine Ait Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)	Ekilen Alanı (hektar)	Üretim (ton)
2002	137.687	497.461	73.400	133.505	530	3.665
2003	145.694	478.575	65.200	109.240	400	3.000
2004	143.300	579.550	67.500	130.605	350	2.800
2005	140.300	597.250	66.500	146.190	1.046	9.840

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Kırklareli İl Müdürlüğü

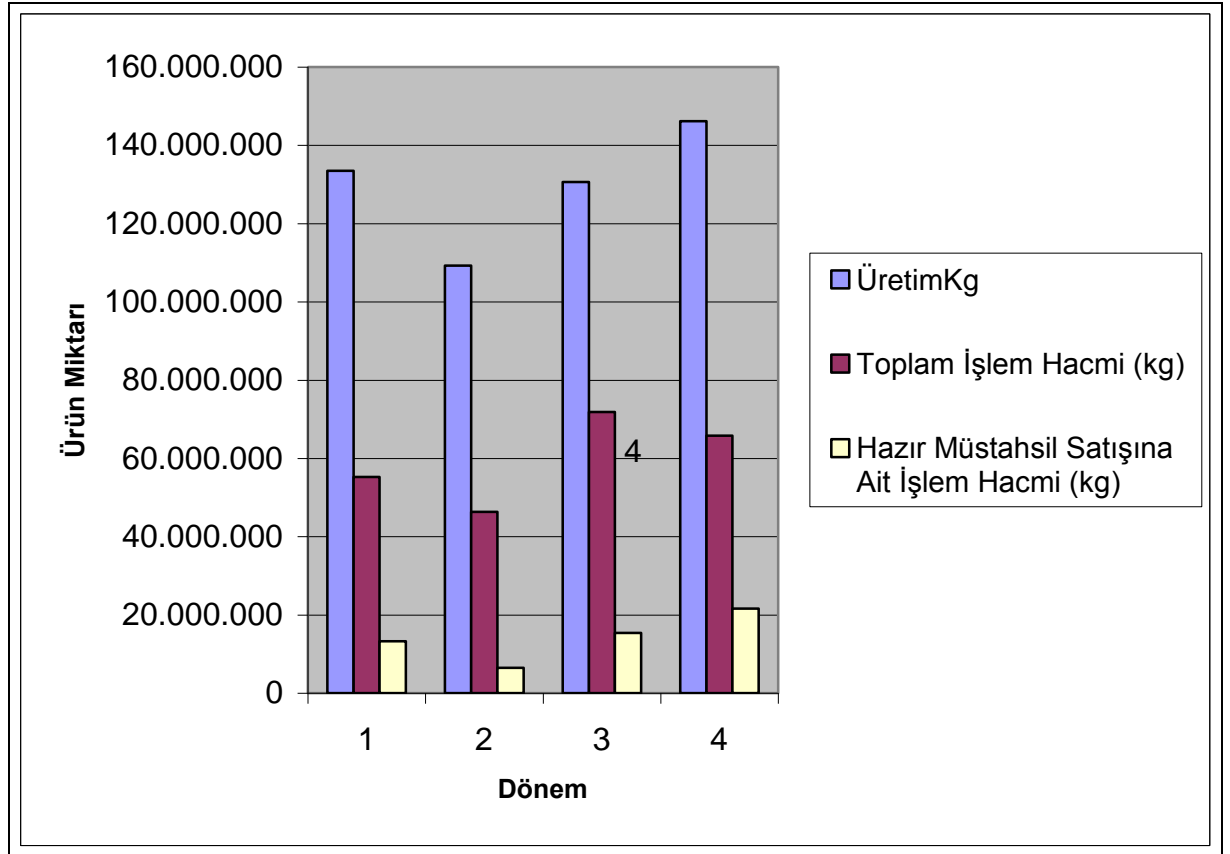
Çizelge 4.13. Kırklareli Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday, Ayçiçeği, Çeltik Ürünlerinin Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	BUĞDAY		AYÇİÇEĞİ		ÇELTİK	
	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)
2002	39.382.497	18.984.072	55.204.002	13.294.409	-	-
2003	53.045.757	27.602.438	46.332.757	6.481.828	-	-
2004	99.488.802	44.173.953	71.896.494	15.395.390	-	-
2005	189.194.919	72.516.052	65.825.468	21.587.644	-	-

Kaynak: Kırklareli Ticaret Borsası

Çizelge 4.14. Kırklareli Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Ekilen Alanı (dekar)	Üretim (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Üretim/Borsa İşlem hacmi Oranı	Üretim/HMS Oranı
2002	73.400	133.505.000	55.204.002	13.294.409	41,35	9,96
2003	65.200	109.240.000	46.332.757	6.481.828	42,41	5,93
2004	67.500	130.605.000	71.896.494	15.395.390	55,05	11,79
2005	66.500	146.190.000	65.825.468	21.587.644	45,03	14,77

Şekil 4.6. Ayçiçeği'nin Kırklareli Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Kırklareli bölgesinde üretilen ayçiçeği miktarına göre Kırklareli Ticaret Borsasında ürünün toplam üretim miktarının yaklaşık % 50'lik kısmının işlem gördüğü, ancak Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin çok düşük olduğu görülmekte olup, tescil amaçlı da olsa ürünlerin % 50'lik gibi büyük bir oranının borsada işlem görmediği ve kayıt dışı kaldığı, üreticilerin ürün satışlarında tüccarlara nazaran daha az oranda ürününü işleme aldığı söylenebilir.

Çizelge 4.16.'da ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki 2002-2005 dönemine ait toplam işlem hacimleri verilmiş ve Şekil 4.8.'de değerlendirilmiştir.

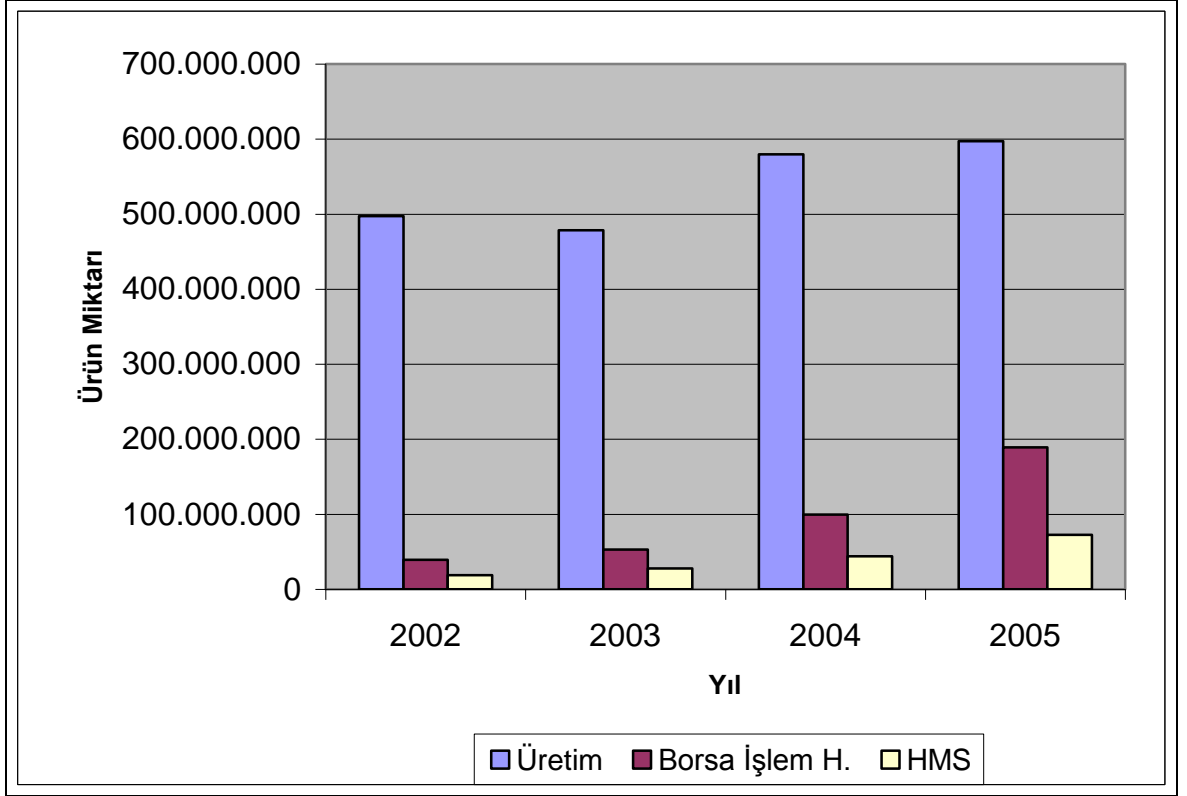
Çizelge 4.17.'de ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki 2002-2005 dönemi hazır müstahsil satışına ait işlem hacimleri verilmiş olup, bu çizelgeden yararlanılarak yapılan değerlendirmeler Şekil 4.9.'da gösterilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.18.'de ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgelerindeki üretim miktarları ve ticaret borsalarındaki 2002-2005 yılları toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri verilmiş ve Şekil 4.10.'da belirtilerek yorumlanmıştır.

Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgelerindeki üretim miktarları ve ticaret borsalarında 2002-2005 dönemi toplam ve hazır müstahsil satışlarına ait işlem hacimleri Çizelge 4.19.'da verilmiş, bu çizelgeden faydalanılarak Şekil 4.11.'de belirtilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.15. Kırklareli Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday'ın Toplam ve Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Alan (hektar)	Üretim (kg)	Borsa İşlem Hacmi	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Hacmi Oranı (%)	Hazır Müstahsil Satış Oranı (%)
2002	137.687	497.461.000	39.382.497	18.984.072	7,92	3,8
2003	145.694	478.575.000	53.045.757	27.602.438	11,08	5,8
2004	143.300	579.550.000	99.488.802	44.173.953	17,17	7,6
2005	140.300	597.250.000	189.194.919	72.516.052	31,68	12,1

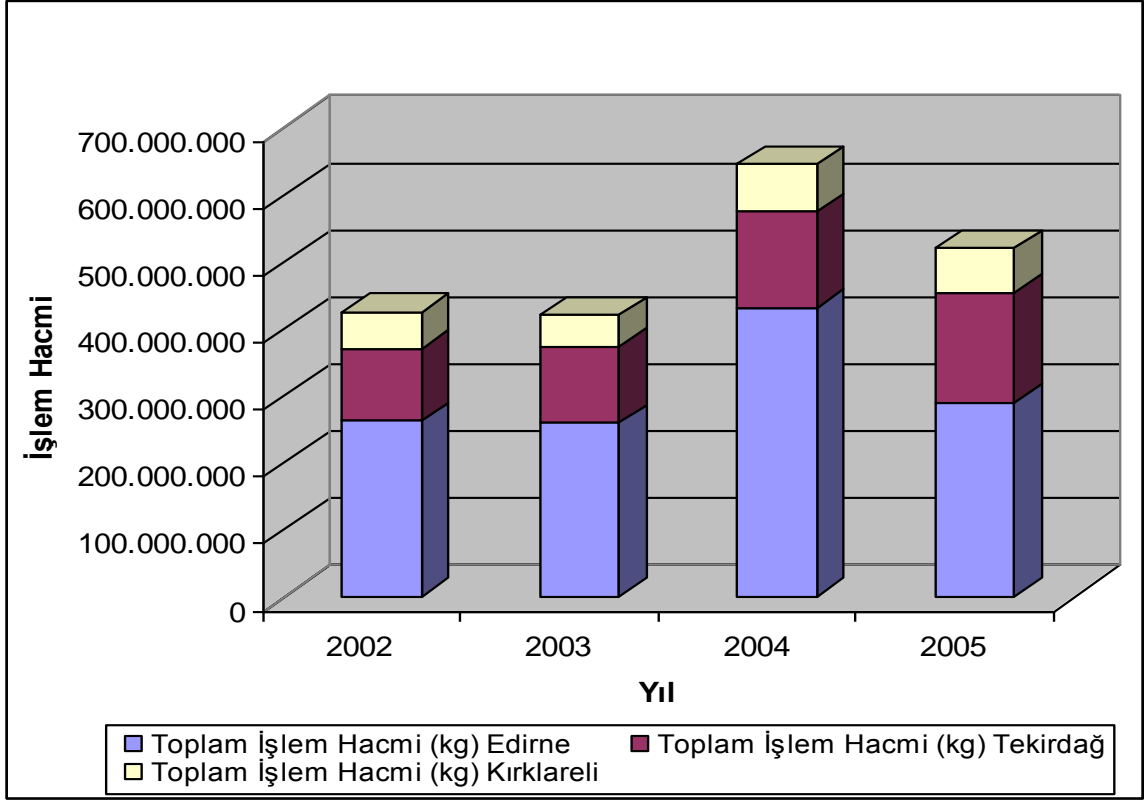
Şekil 4.7. Buğday'ın Kırklareli Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsasında Yıllara Göre Buğday'ın Toplam ve Hazır Mühtahsil Satışına Ait İşlem Hacimleri

Bölgenin üretim miktarına karşılık, Borsa İşlem Hacmi ve Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmi düşük oranlarda kalmaktadır. 2002- 2005 yılları içerisinde üretime oranla Borsa İşlem Hacmi % 7 ila % 32 arasında, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmi ise % 3 ila % 12 arasında değişmektedir.

Çizelge 4.16. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Yıllara Göre Toplam İşlem Hacimleri

Yıllar	Toplam İşlem Hacmi (kg) Edirne (Ayçiçeği)	Toplam İşlem Hacmi (kg) Tekirdağ (Ayçiçeği)	Toplam İşlem Hacmi (kg) Kırklareli (Ayçiçeği)
2002	262.609.867	107.430.684	55.204.002
2003	259.621.327	115.322.470	46.332.757
2004	431.809.875	143.126.483	71.896.494
2005	291.127.147	164.209.697	65.825.468

Kaynak : Edirne, Tekirdağ, Kırklareli Ticaret Borsaları

Şekil 4.8. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Borsalarında Yıllara Göre Toplam İşlem Hacimleri

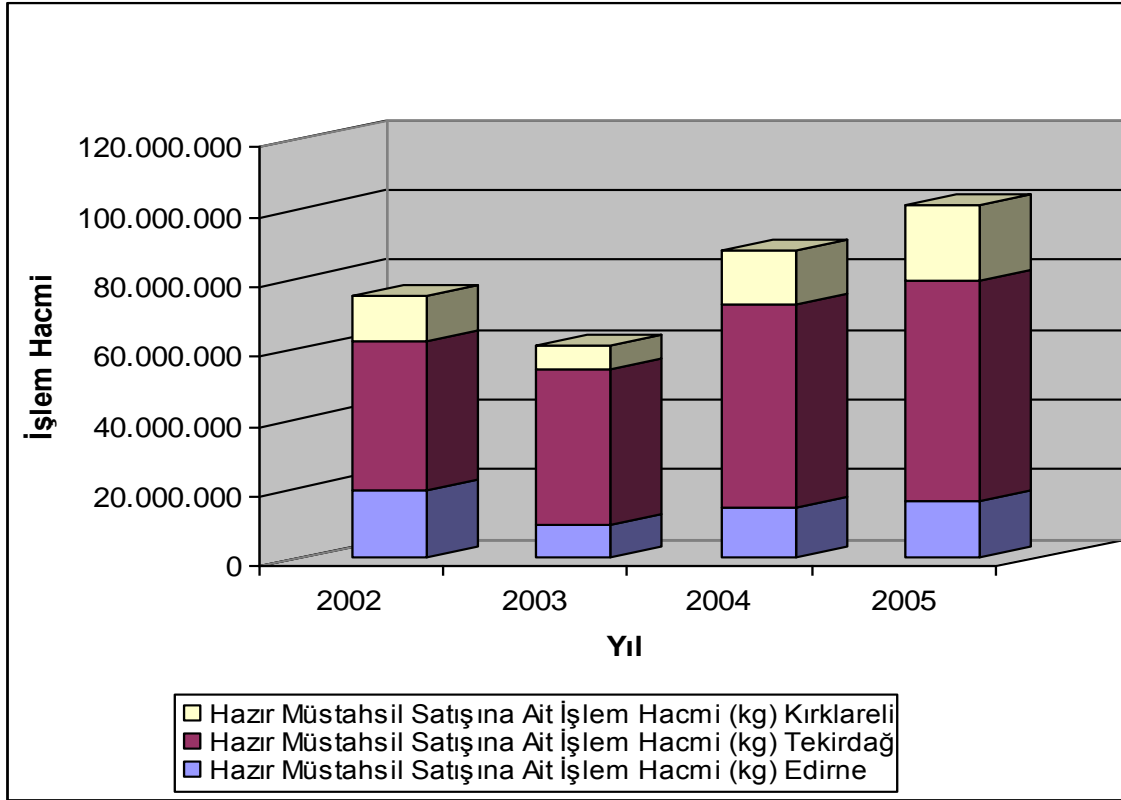
Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki ayçiçeğine ait Toplam İşlem Hacmine baktığımızda, Edirne Ticaret Borsasının diğer borsalara göre daha fazla bir işlem hacmine sahip olduğunu görmekteyiz. Bu farklılık; Trakya Birlik Tarım Satış Kooperatifi'nin merkezinin Edirne'de bulunmasından, ithal ürünlerin tescilinin bu bölgede gerçekleşmesinden ve diğer bölgelerde üretilen ürünlerin bu bölgede tescil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.17. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Yıllara Göre Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg) Edirne (Ayçiçeği)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg) Tekirdağ (Ayçiçeği)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg) Kırklareli (Ayçiçeği)
2002	19.367.979	42.698.501	13.294.409
2003	9.416.175	44.735.130	6.481.828
2004	14.225.306	58.404.975	15.395.390
2005	16.085.293	63.262.729	21.587.644

Kaynak : Edirne, Tekirdağ, Kırklareli Ticaret Borsaları

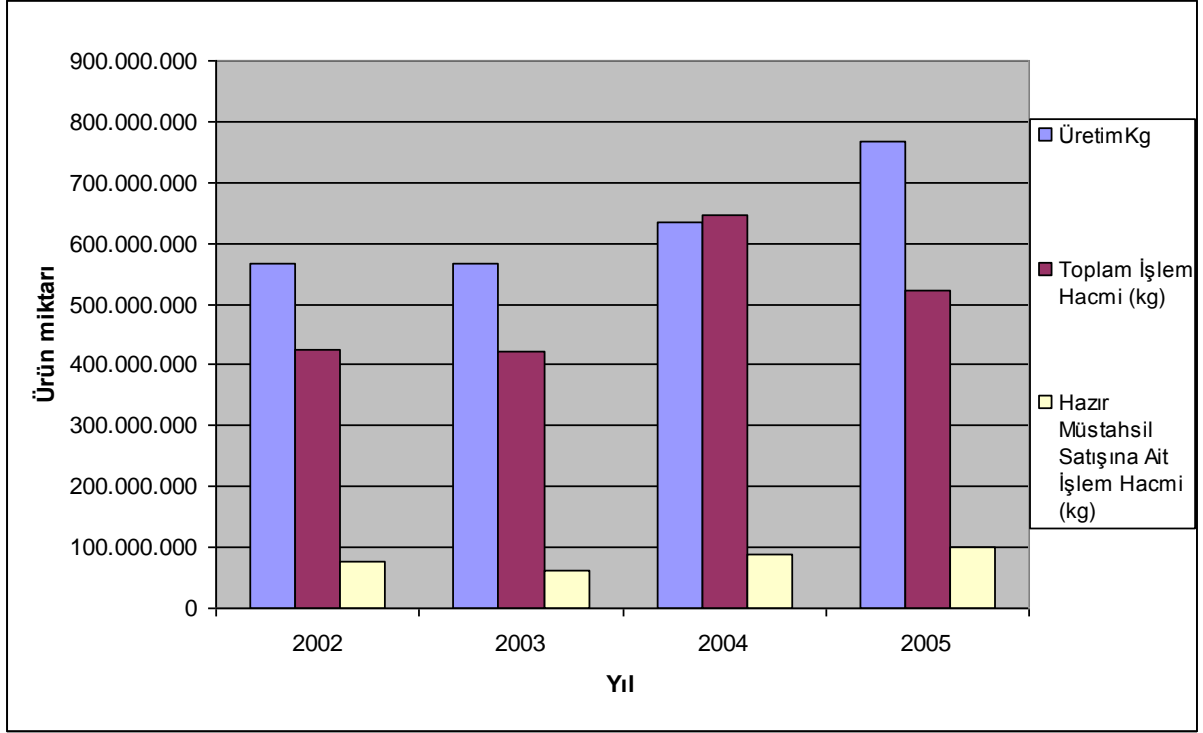

Şekil 4.9. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarında Yıllara Göre Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarında ayçiçeğinde Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacmine baktığımızda ise, Tekirdağ bölgesinde diğer bölgelere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Tekirdağ Ticaret Borsasını Kırklareli Ticaret Borsası izlemektedir. Çünkü Edirne ve Kırklareli ticaret borsalarında ayçiçeği daha çok Trakya Birlik tarafından tescil ettirilmektedir. Tekirdağ da ise ürün direk üretici tarafından borsaya getirilmektedir.

Çizelge 4.18. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgelerindeki Üretim Miktarları ve Ticaret Borsalarındaki Yıllara Göre Toplam ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Üretim (kg)	Toplam İşlem Hacmi (kg)	Hazır Müstahsil Satışına Ait İşlem Hacmi (kg)	Üretim/Borsa İşlem Hacmi Oranı (%)	Üretim/HMS Oranı (%)
2002	567.367.000	425.244.553	75.360.889	78	13
2003	567.038.000	421.276.554	60.633.133	76	9
2004	635.467.000	646.832.852	88.025.671	104	13
2005	765.998.000	521.162.312	100.935.666	68	13

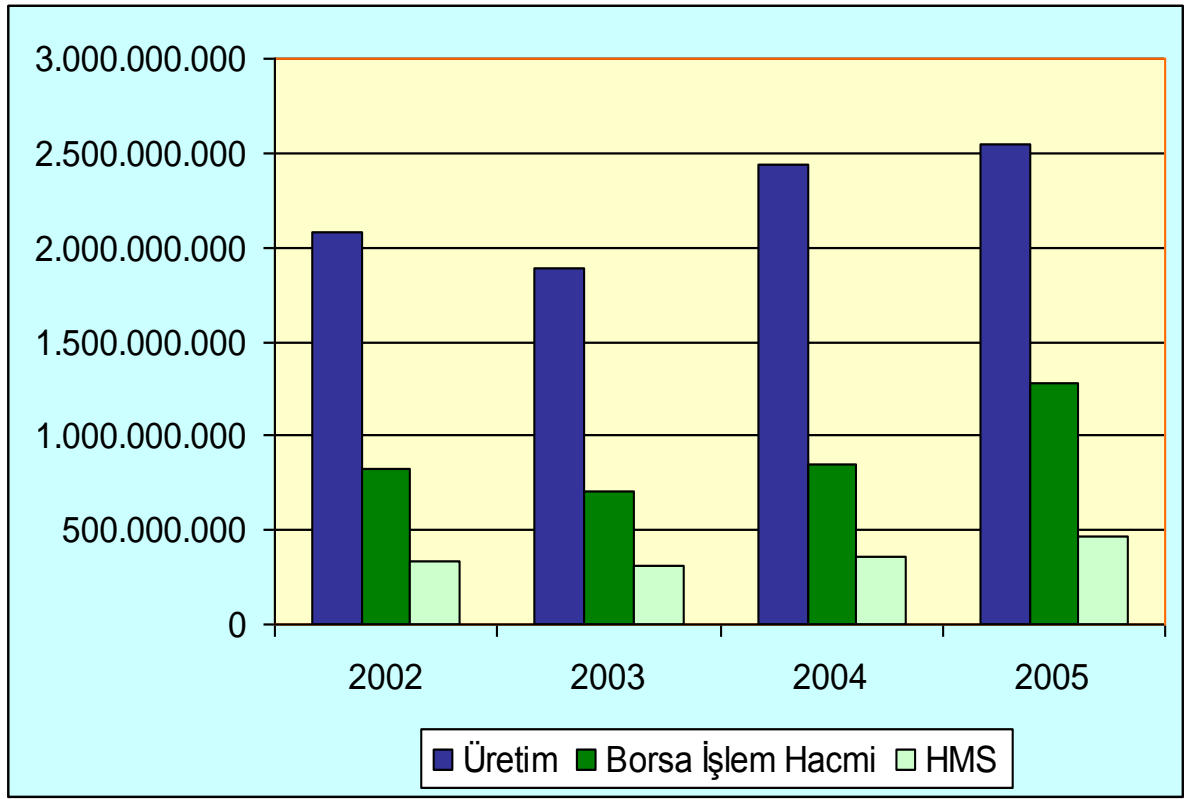

Şekil 4.10. Ayçiçeği'nin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgesindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsalarında Yıllara Göre Ayçiçeği'nin Toplam ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Üretimin 2003 yılından itibaren artış gösterdiği, üretime oranla 2004 yılında Toplam İşlem Hacminin yüksek olduğu, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin 2003 yılında düşüş göstermesine rağmen 2002, 2004 ve 2005 yıllarında üretim miktarının % 13'üne sahip olduğu görülmektedir. Trakya Bölgesindeki üreticilerin ürünlerinin ticaret borsalarında çok az bir miktarını satışa sunduğu, büyük bir kısmının ise aracı vasıtasıyla satışının gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz.

Çizelge 4.19. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgelerindeki Üretim Miktarları, Ticaret Borsalarındaki Yıllara Göre Toplam ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Yıllar	Üretim (kg)	Borsa İşlem Hacmi	Hazır Müstahsil Satışı	Borsa İşlem Hacmi Oranı (%)	Hazır Müstahsil Satış Oranı (%)
2002	2.074.861.000	820.884.677	330.257.478	34,75	14,38
2003	1.894.317.000	708.093.201	310.242.845	33,90	15,14
2004	2.440.333.000	851.660.944	362.476.549	32,37	13,79
2005	2.540.891.000	1.273.082.954	471.942.059	47,50	17,61

Şekil 4.11. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Bölgelerindeki Üretim Miktarları ve Ticaret Borsalarındaki Yıllara Göre Toplam ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacimleri

Trakya Bölgesinin toplam buğday üretimine göre, Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli Ticaret Borsalarının %32 ile % 48 arasında, Hazır Müstahsil Satışına ait İşlem Hacminin ise % 13 ila % 18 arasında değiştiği görülmektedir.

Trakya Bölgesi genelinde buğdayın Ticaret Borsalarında İşlem Hacminin ve Hazır Müstahsil Satışlarına ait İşlem Hacminin son yıllarda arttığı görülmekle birlikte, bu artışın yeterli olmadığı söylenilebilir.

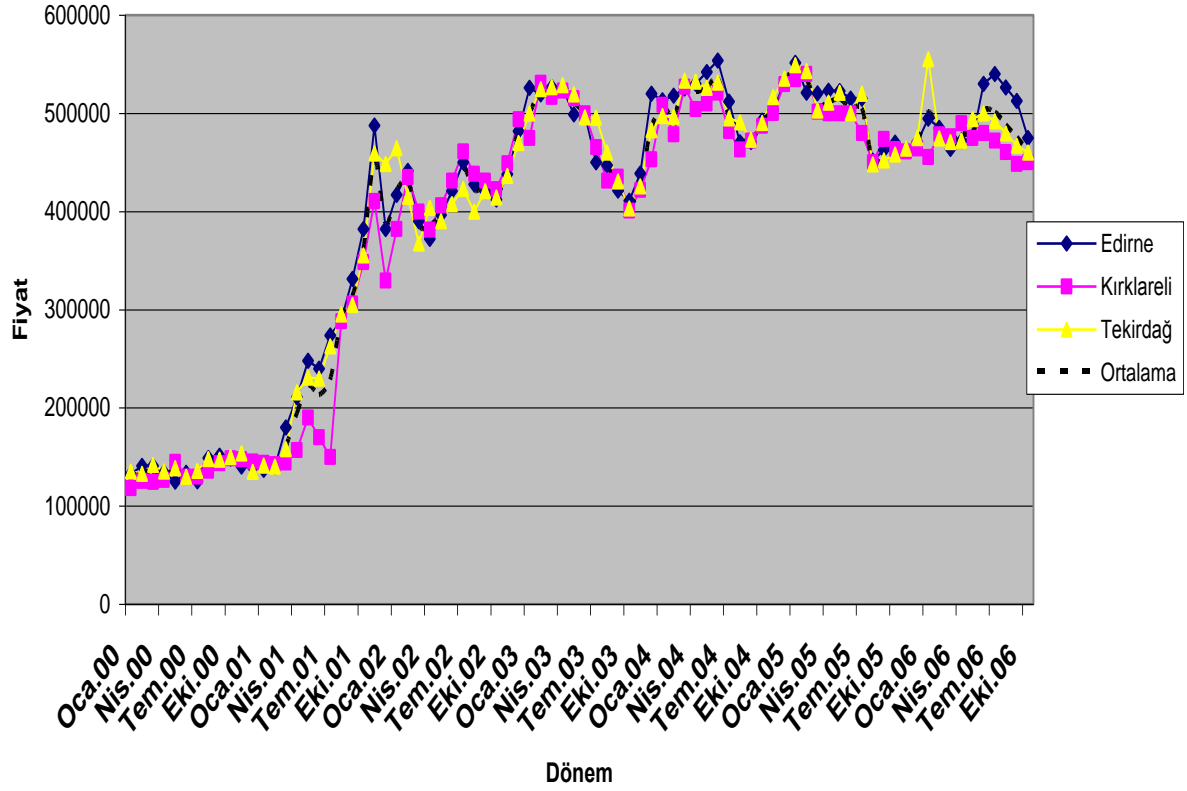
4.2. Aylık Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanmaları

4.2.1. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanmaları

Çizelge 4.20.'de Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki ayçiçeği fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları yapılmış, bu çizelgede belirtilen unsur Şekil 4.12.'de değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.20. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanma Hesaplamaları

	Örnek Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Dalgalanma
Edirne	82	124906	553780	401689,5976	142463,09	0,35
Kırklareli	81	117997	540000	386326,4074	143704,88	0,37
Tekirdağ	81	129827	555000	397512,642	141764,30	0,36

Şekil 4.12. Ayçiçeğinin Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Ocak 2000-Eylül 2006 Dönemine ait Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalganmaları

Bu analizde Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki 2000 - 2006 yıllarına ait aylık ayçiçeği fiyatlarının maksimum ve minimum değerleri ile ortalama değerleri, ayrıca standart sapmaları hesaplanmıştır. Fiyat dalgalanmaları, serinin standart sapmasının aritmetik ortalama fiyatlara oranlanmasıyla göre bulunmuştur. Yapılan analizlerde en fazla dalgalanma % 37'lik bir oranla Kırklareli Ticaret Borsasında gerçekleştiği görülmüştür. Tekirdağ Ticaret Borsasında %36, Edirne Ticaret Borsasında ise % 35'lik dalgalanmalar görülmüştür. Ayrıca fiyatlarda Mayıs 2001 dönemine kadar bir duranlığın sözkonusu olduğu söylenilebilir.

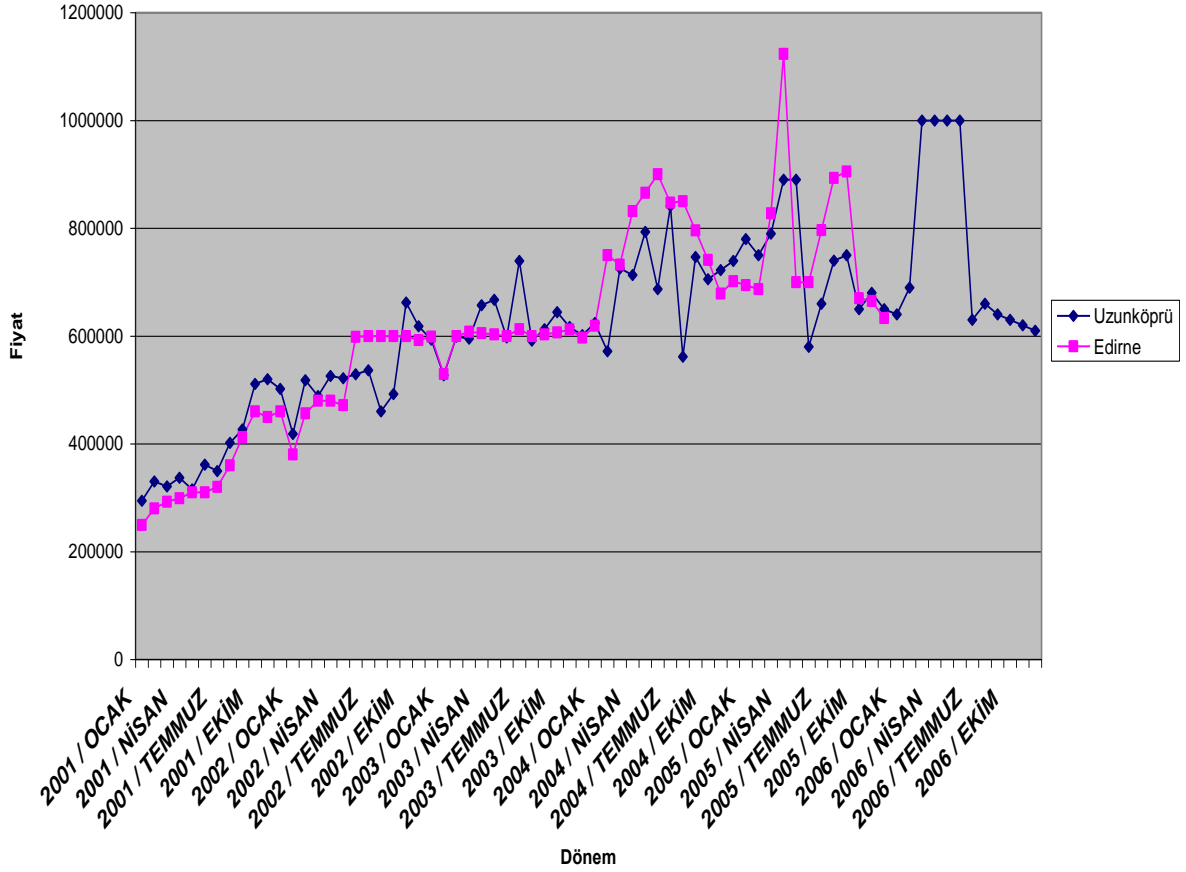
Ticaret Borsalarındaki bu dalgalanmalar arz ve talepteki değişikliklerden ortaya çıkmaktadır. Tarım ürünlerinin arzı bir önceki yıl oluşan fiyatların fonksiyonudur. Üreticilerce ürün arzının bir önceki dönemin ürün fiyatlarına göre belirlenmesi nedeniyle, ürünlerde kimi senelerde arz fazlasına ve fiyat düşüşüne, kimi senelerde ise arz eksikliğine ve fiyat yükselişine sebep olmaktadır. Bu olay tarım ürünlerinin üretim periyodunun uzun olmasından kaynaklanmaktadır.

4.2.2 Çeltik'in Edirne ve Uzunköprü ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları

Çizelge 4.21.'de Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki çeltik fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları yapılmış, bu çizelgede belirtilen unsur Şekil 4.13.'de değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.21. Çeltik'in Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanma Hesaplamaları

	Örnek Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Dalgalanma
UzunKöprü	72	294275	1000000	622840,3333	163080,50	0,26
Edirne	60	249481	1123100	607447,7833	182787,72	0,30

Şekil 4.13. Çeltik'in Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Ocak 2001-Ekim 2006 Dönemine ait Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanmaları

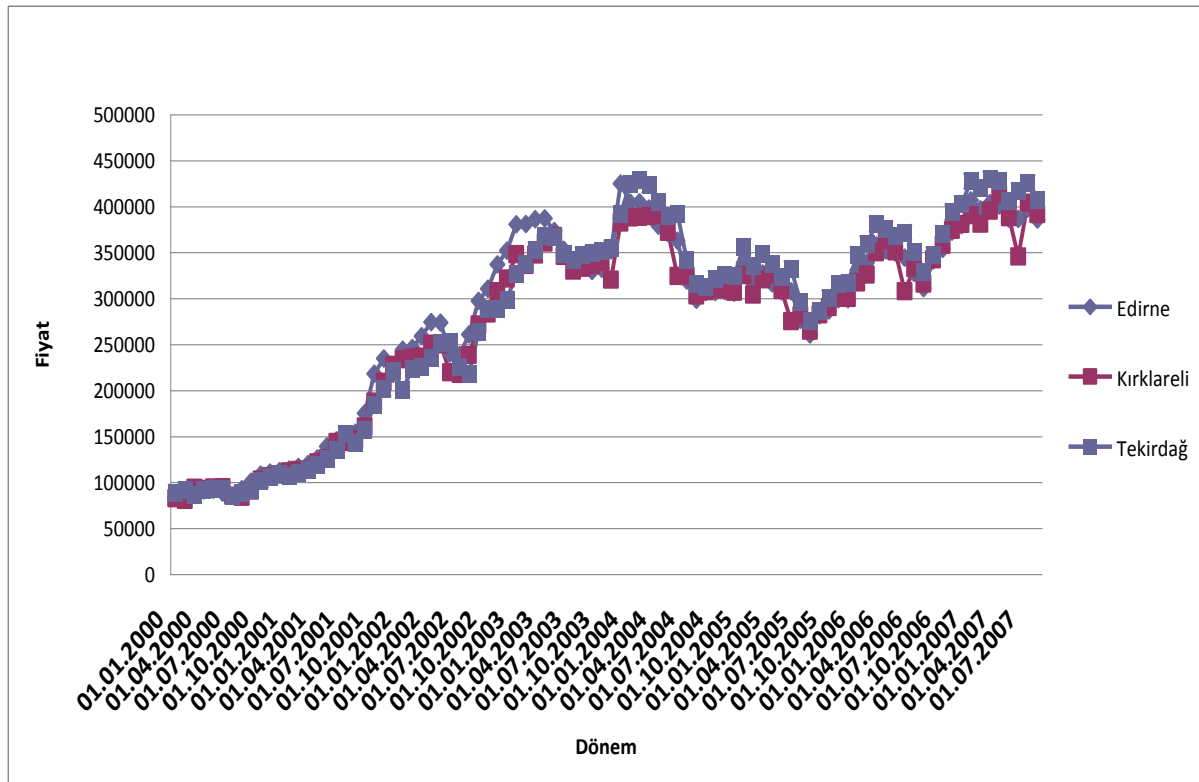
Bu analizde Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarındaki 2001 - 2006 yıllarına ait aylık çeltik fiyatlarının maksimum ve minimum değerleri ile ortalama değerleri, ayrıca standart sapmaları hesaplanmıştır. Fiyat dalgalanmaları serinin standart sapmasının aritmetik ortalama fiyatlara oranlanmasıyla göre bulunmuştur. Yapılan analizlerde en fazla dalgalanma % 30'luk bir oranla Edirne Ticaret Borsasında görülmüştür. Kırklareli Ticaret Borsasında ise %26'luk bir dalgalanma söz konusudur. Çeltik üreticileri genellikle belli üreticiler olup farklı ürünlere yönelmeyen işletmeleri temsil etmektedir. Bu nedenle bölgedeki diğer iki ürüne göre çeltikte fiyat dalgalanmaları bir parça da olsa düşük gerçekleşmektedir.

4.2.3 Buğdayın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli ticaret borsalarındaki fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanmaları

Çizelge 4.22.'de Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki buğday fiyat değişimleri ve mevsimsel dalgalanma hesaplamaları yapılmış, bu çizelgede belirtilen unsur Şekil 4.14.'de değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.22. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanma Hesaplamaları

	Örnek Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Dalgalanma
Edirne	84	84491	484710	274170,619	105100,281	0,38
Kırklareli	84	81208	513891	267134,9405	105211,884	0,39
Uzunköprü	84	82000	440000	268154,2619	105331,885	0,39
Tekirdağ	84	85998	428973	266614,5952	104392,3511	0,39

Şekil 4.14. Buğday'ın Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki Ocak 2001-Ekim 2006 Dönemine ait Fiyat Değişimleri ve Mevsimsel Dalgalanmaları

Bu analizde Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Ticaret Borsalarındaki 2000 - 2007 yıllarına ait aylık buğday fiyatlarının maksimum ve minimum değerleri ile ortalama değerleri, ayrıca standart sapmaları hesaplanmıştır. Fiyat dalgalanmaları serinin standart sapmasının aritmetik ortalama fiyatlara oranlanmasıyla göre bulunmuştur. Yapılan analizlerde Tekirdağ Ticaret Borsasında %39, Edirne Ticaret Borsasında % 38, Kırklareli Ticaret Borsasında % 39, Uzunköprü Ticaret Borsasında % 39'luk dalgalanmalar görülmüştür.

Ticaret borsalarındaki dalgalanmalar incelendiğinde, oransal olarak benzer bir duruma sahip olduğu söylenilebilir.

. Tarım ürünlerinin arzı bir önceki yıl oluşan fiyatların fonksiyonudur. Bu nedenle tarım ürünlerinde arz ve talep uyumsuzluğundan kaynaklanan dalgalanmalar olmaktadır. Üreticilerce ürün arzının bir önceki dönemin ürün fiyatlarına göre belirlenmesi nedeniyle, ürünlerde kimi senelerde arz fazlasına ve fiyat düşüşüne, kimi senelerde ise arz eksikliğine ve fiyat yükselişine sebep olmaktadır. Bu olay tarım ürünlerinin üretim periyodunun uzun olmasından yani arz esnekliğinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır.

4.3. Tarım ürünleri ticaretinde lisanslı depoculuğun önemi ve Trakya Bölgesine olabilecek katkıları

Ülkemizde depolama, işletmelerin veya kişilerin bireysel ihtiyaç veya kapasitelerine göre uygun olmayan ortamlarda ve denetimsiz şekilde yapılmaktadır. Toprak Mahsülleri Ofisi dışında tarım ürünleri lisanslı depoculuğu yapan işletme bulunmamaktadır. Toprak Mahsülleri Ofisi de başta işletme zafiyetleri olmak üzere, yetersiz laboratuvar ve sermaye imkanları ile lisanslı depoculukta başarı sağlayamamış, çok az miktarda emanet ürün depolayabilmiştir.

Ülkemizde ürünler, depolama altyapısı olmadığından ve teminat olarak kullanılmadığından arzın yoğun, fiyatların düşük olduğu dönemde elden çıkarılmaktadır. Bu durum üreticilerin zarara uğramasına yol açmaktadır.

Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin kurulması hem vadeli işlemlere geçilmesinde hem de teslimata bağlı işlemlerde (spot veya makbuz senedi sistemli) önemli bir fayda oluşturacaktır. Bunun yanında az da olsa vadeye kadar bekletilen teslimat işlemlerinin gerçekleştirilebileceği mekanların oluşmasına yardımcı olacaktır. Bunun için de lisanslı depoculuk önem arz etmektedir.

Lisanslı depo sisteminin genel olarak bazı avantajlarına değerlendirdiğimizde ; ülkede mevcut ürün ve kalitesi hakkında fikir verdiği, ithalatın ve ihracatın düzenlenmesine imkan sağladığı, alım politikasının düzenlenmesine yardımcı olduğu, yeni finansman imkanları sağladığı (üretici, tüccar ve sanayiciye), gereksiz nakliye ve depolama masraflarını yok ettiği, üretilen ürünlerin kayıt altına alınmasını sağladığı, üreticilerin belirli kalite de ürün üretmesine fayda sağladığı, tarıma dayalı sanayide hammadde kalitesini yükselttiği, üreticiye sigorta imkanı sağladığı söylenebilir.

Ayrıca lisanslı depoculuk sisteminin borsalar ve bu konuda uzmanlaşmış olan kurumlar öncülüğü ile oluşturulması sonucu, bu depolardan alınacak olan geçerli belgeler, tarıma dayalı sanayilerin hammadde temin sorununu çözebilecektir. Çünkü lisanslı depolar ürünler hakkında dereceleme ve standardizasyon yapabilecek yeterlilikte ve yetkide olacaklardır.

Örneğin ayçiçeği açısından durum incelendiğinde, ayçiçeği standardizasyon açısından en avantajlı ürün olarak görülmektedir. Ticaret Borsalarının da katılımı ile oluşturulabilecek Lisanslı Depo sisteminin Makbuz Senetleri Sistemine fiziki altyapı oluşturması faydalı olacaktır. Bunun yanında Trakya bölgesinde yine ayçiçeği ticareti ve işlenmesi açısından uzman bir kuruluş olan Trakya Birliğin mevcut yapısı dahilinde sahip olduğu depolama kapasitesi de fiziki kullanım açısından önemlidir. Çünkü bölgede ayçiçeğine yönelik bir lisanslı depoculuk faaliyetinin başlatılması durumunda Trakya Birliğin elindeki mevcut depolardan da faydalanılması mümkün olabilecektir. Ayrıca geliştirilen depolama tekniği ile beraber başlatılacak olan lisanslı depolama faaliyeti gelir getirici yeni bir faaliyet alanı olacaktır.

Gerek Trakya Birliğin ihtiyacı, gerekse fazladan alınan ürünlerin hemen işlenmesi ve kısa bir sürede sanayicilere satılması mümkün olamadığından depolanması gerekmektedir. Trakya bölgesinde ayçiçeği, kapalı ve açık depolama denilen yöntemlerle depolanmaktadır. Kapalı depolar, yaklaşık 600-700 m2 kapalı alanda 1000-1500 ton ayçiçeği depolanabilen üstü çatı ile örtülü dört tarafı da duvarla çevrili depolardır. Buna karşılık açık depolar, toprağın üstüne saman, samanın üzerine de branda konularak çuvallardan "silo" oluşturularak yapılır. Silonun yan taraflarına 4-5 sıra içi dolu çuvaldan duvar yapılmaktadır. Silonun üzeri branda ile örtülüp, iplerle bağlanmaktadır. Genel olarak bir siloda 1500-2500 ton arasında ayçiçeği depolanmaktadır.

Fiziki altyapının yeterli olması durumunda Trakya Bölgesinde Lisanslı Depoculuk faaliyetinde bulunmasının ilk bakışta göze çarpan dört faydası olabilecektir:

- a) Depoculuk faaliyeti ile yeni gelir ve istihdam olanağı yaratılabilmesi.
- b) Trakyabirliğin kendi ihtiyacı veya daha fazlasını hasattan hemen sonra almak zorunda kalmaması ile finansal açıdan belli bir yükün hafiflemesi
- c) Ürün kayıplarının en aza indirilmesi ve ülke ekonomisine katkı
- d) Belli standartlarda sürekli hammadde temin olanağının oluşması (Erbay 2005)

Lisanslı depoculuk faaliyeti sayesinde hammaddenin belli standartlar dahilinde temini bakımından bölgedeki sanayi kuruluşları stoklu çalışma yerine piyasadan geçerli borsa fiyatları üzerinden gerektiği kadar ürünü temin edebilecektir. Böylece stok maliyetine

katlanma ve diğer finans giderlerinden kurtulabileceklerdir. Bunun yanında Lisanslı Depoculuk faaliyetini yürüten kuruluşlar da ayrıca bir gelir elde edebileceklerdir.

Ayçiçeği'nin lisanslı depolarda işlem görmesi ile beraber bunlara ilişkin makbuz senetleri başta Edirne Ticaret Borsa'sında olmak üzere çeşitli borsalarda işlem göreceklendir. Bu sayede de piyasaya derinlik kazandırılabilir ve serbest piyasa ekonomisi açısından olumlu bir gelişme sağlanabilecektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ayçiçeği ve buğday ülkemizde hem ekonomik değerleri, hem de tarıma dayalı sanayilere hammadde olmaları açısından önemli ürünlerdendir. Trakya bölgesinde, yetiştirilen tarım ürünlerine baktığımız da, buğday, ayçiçeği ve çeltik'in önemli bir yere sahip olduğu söylenilebilir.

Çalışmamıza konu olan Trakya bölgesinde bulunan ticaret borsalarını ayçiçeği, buğday ve çeltik ürünleri için il bazında incelediğimiz zaman;

- Edirne Ticaret Borsasında, ayçiçeği için üretime oranla Hazır Müstahsil Satışlarının daha yüksek olduğu görülmekte olup, Trakya Birlik Tarım Satış Kooperatifinin merkezinin Edirne'de bulunmasının, bu nedenle ithal ürünlerin bu bölgede tescil edilmesinin, diğer bölgelerden de bu bölgeye ürünlerin getirilerek tescil edilmesinin bu durumu ortaya çıkardığı söylenilebilir. Çeltik ürünü için Edirne ve Uzunköprü Ticaret Borsalarını incelediğimizde, Hazır Müstahsil Satışların düşük olduğu görülmekte olup, üretimin büyük bir kısmının Uzunköprü bölgesinde gerçekleşmesi ve ürünle ilgili tesislerin bu bölgede yer alması nedeniyle Uzunköprü Ticaret Borsasının Edirne Ticaret Borsasına nazaran Toplam İşlem Hacminin ve Hazır Müstahsil Satış İşlem Hacminin daha fazla olduğu görülmektedir. Buğday ürünü açısından ise, üretilen ürüne oranla Toplam İşlem Hacminin ve Hazır Müstahsil Satış İşlem Hacminin düşük olduğu görülmektedir.

- Tekirdağ Ticaret Borsasında ağırlıklı olarak buğday ve ayçiçeği ürünlerinin işlem gördüğü, bölgede çeltik üretiminin kayda değer oranlarda olmaması nedeniyle işlem görmediği, üretime oranla ayçiçeği ve buğdayın borsadaki Toplam İşlem Hacmi ve Hazır Müstahsil Satış İşlem Hacmi karşılaştırıldığında buğdayın daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir.

- Kırklareli Ticaret Borsasında da Tekirdağ Ticaret Borsasında olduğu gibi buğday ve ayçiçeği ürünlerinin işlem gördüğü, bölgede çeltik üretiminin kayda değer oranlarda olmaması nedeniyle işlem görmediği, üretime oranla ayçiçeği ve buğdayın borsadaki Toplam İşlem Hacmi ve Hazır Müstahsil Satış İşlem Hacmi karşılaştırıldığında ayçiçeğinin daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Trakya bölgesini, genel olarak değerlendirmemiz gerekirse, bölgedeki üretime nazaran, borsalardaki toplam işlem hacmi ve hazır müstahsil satış işlem hacminin düşük olduğunu ifade edebiliriz.

Borsa işlem hacimleri açısından ele alındığında, bölge üretiminin çok altında olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında hazır müstahsil satışların da oldukça düşük olması üreticilerin borsalardan uzak oluşunun, tüccarlara yöneldiğinin diğer bir göstergesidir.

Borsa dışında gerçekleşen satışlar ülkenin vergi geliri kaybına neden olmaktadır. Asıl önemli olan, borsa dışında yapılan işlemlerde, çiftçiler rekabetten uzak ortamlarda, ürünlerini hak ettiği değerin altında satmak zorunda kalabilmektedirler. Çoğu zaman depolama imkanına sahip olan büyük tüccarlar, çiftçilerden çok daha fazla gelire sahip olabilmektedirler.

Bir diğer önemli nokta ise Trakya Bölgesinde oluşan ortalama aylık fiyat düzeyleridir. Mevsimsel dalgalanmaların oluşumunda, yıl içerisinde ürünün az ya da çok olmasına da bağlı olarak fiyatlar dalgalanmaktadır. Bu oluşum da, vadeli işlemler piyasalarına, önemli bir altyapıdır. Ancak üreticilerin ve ilgili kesimlerin bundan daha az etkilenmesini sağlamak için ürünü yıl içerisinde tüketime hazırlayacak olan bir sisteme de ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde ürünler, depolama altyapısı olmadığından ve teminat olarak kullanılmadığından arzın yoğun, fiyatların düşük olduğu dönemde elden çıkarılmaktadır. Bu durum, üreticilerin zarara uğramasına yol açmaktadır.

Devletin tarım ürünleri piyasalarından ve özellikle de desteklemelerden kademeli olarak çekilmesi ile tarım ürünleri piyasaları serbest rekabet şartlarına terkedilmektedir. Destekleme alımlarının bırakılması ile zincirin bu yönünü, özel sektör ve tüccarlar tamamlamaktadır. Hasat dönemi oluşan ürün arzına karşılık özel sektörün ve tüccarların alım miktarları yeterli olamamaktadır. Bununla beraber çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun nakite olan ihtiyaçları ürünlerini hemen satma isteği doğurmaktadır. Bu iki neden birleştiği zaman da, hasat sonrası dönemlerde, ürün fiyatlarında önemli kayıplar oluşmakta ve çiftçiler bundan olumsuz etkilenmektedir. İleride oluşabilecek iyi fiyat düzeylerinden ancak güçlü çiftçiler ve stok yapabilen tüccarlar faydalanabilmektedir.

Diğer yandan piyasanın serbest rekabet ortamında gelişmesi ile ürünler kalite özelliklerine göre fiyat bulabilmektedirler. Standardizasyonun önemli bir hale geldiği günümüzde buna yönelik altyapının da oluşturulması gerekmektedir. Bu da ancak, ürün alımı ve hatta satışı yapılan yerlerde, laboratuvar imkanlarının geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir. Bunun içinde en önemli fiziksel mekanlar olan Ticaret Borsaları ön plana çıkmaktadır.

Gelişmiş bölgelerde uzmanlaşmış, az gelişmiş bölgelerde ise genel borsalar kurulmalıdır (Güngör 1994).

Vadeli işlemlerin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi adına sanayici, tüccar ve üretici deseninin düzgün olması gereklidir.

Arzın yıl boyu devamlılığının sağlanabilmesi ve üreticilerin ürünlerini en azından belli bir fiyat seviyesine kadar bekletebilmeleri için depolayabilmelerine ihtiyaçları vardır. Bununla beraber, henüz satmamış olduğu, ancak emanete verdiği ürün varlığı üzerinden de kredi kullanıp, en azından belli bir süre nakit ihtiyacını karşılayabilmelidir. Daha net bir ifade ile, Türkiye’de makbuz senetleri sistemi olarak adlandırılan ve malın fiziki olarak el değiştirmesine gerek kalmadan, satışının yapıldığı sisteme geçilmesi yarar sağlayabilir. Bu sayede çiftçiler de ellerinde kalite özellikleri ve o günkü fiyat üzerinden bedeli belli olan malını karşılık göstererek kredi kullanabilir.

Sanayiciler açısından ise bu ürünler kalite özellikleri açısından önemlidir. Özellikle toplam kalite yönetiminin önemli olduğu, günümüzde kaliteli hammadde temini önemli bir sorundur. Daha da önemlisi aynı kalitenin devamının olmaması sanayicilerin başta gelen sorunlarından (Erbay ve ark. 2003).

Gelişmiş ülkelerdeki ürün borsalarına bakıldığı zaman, kaliteli ve devamlı ürün piyasası bakımından sanayicilerin sorunlarına önemli çözümler sağlayabildiği görülmektedir. Özellikle vadeli işlemler olarak adlandırılan kontratlı satış işlemleri için standardizasyon önemli bir kriter olduğu için öncelikle bu sorunun çözümüne gidilmiştir (Erbay ve ark. 2003).

Bu durumun iyileştirilmesi, üreticilerin serbest rekabet ortamında ürünlerini değerlendirebilmeleri açısından ürünlerini tüccarlara satmalarından ziyade, kendilerini temsil

edecek kişi veya kuruluşlara üye olarak bu işlemleri gerçekleştirmeleri ve lisanslı depoculuğun yaygın hale getirilmesi ile mümkündür.

Bunun için Türkiye’de lisanslı depoculuk sisteminin kurulması hem vadeli işlemlere geçilmesinde hem de teslimata bağlı işlemlerde (spot veya makbuz senedi sistemli) önemli bir fayda oluşturacaktır. Bunun yanında az da olsa vadeye kadar bekletilen teslimat işlemlerinin gerçekleştirilebileceği mekanların oluşmasına yardımcı olacaktır. Bunun için de lisanslı depoculuk önem arz etmektedir.

Ayrıca lisanslı depoculuk sisteminin borsalar ve bu konuda uzmanlaşmış olan kurumlar (örneğin ayçiçeği için Trakya Birlik gibi) öncülüğü ile oluşturulması sonucu, bu depolardan alınacak olan geçerli belgeler, tarıma dayalı sanayilerin hammadde temin sorununu çözebilecektir. Çünkü lisanslı depolar ürünler hakkında dereceleme ve standardizasyon yapabilecek yeterlilikte ve yetkide olacaklardır.

Kayıt dışılık ülkemizde önemli bir ekonomik sorundur. Bu sorunun aşılması için ciddi tedbirler alınmaya başlanmıştır. Tarım sektöründe lisanslı depoculuk sistemi bu sorunun aşılmasında ciddi bir katkı sağlayacaktır. Tarımsal ürün ticaretimizdeki kayıt dışılık asgariye inecek, devletimizin daha sağlıklı tarımsal üretim ve destekleme politikaları geliştirmesi mümkün olacaktır. Bundan sonra tarımsal destekler, kayıtlı üreticilere ve kayıtlı faaliyetlerine yapılacağından, lisanslı depoculuk sistemi, üreticimizin bu desteklerden daha kolay ve hak ettiği şekilde yararlanması destekleyen bir unsur olacaktır.

KAYNAKLAR :

- Anonim (2002). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2003). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2004). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2005). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Edirne İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2002). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2003). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2004). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2005). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2002). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2003). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2004). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli İl Müdürlüğü dökümanları
- Anonim (2005). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırklareli İl Müdürlüğü dökümanları
- Erbay ER (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Tarım Ürünlerinin Gelecek (Futures) ve Opsiyon (Option) Piyasaları: Türkiye Örneği", T.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Tekirdağ
- Erbay ER, Gaytancıoğlu O ve Kubaş A (2003). Tarıma Dayalı Sanayinin Hammade Temininde Ürün Borsalarının ve Vadeli İşlemlerin Önemi, Dünya Gıda Dergisi, Sayı: 2003/6, S.82-84, İstanbul
- Erbay ER (2005). Lisanlı Depoculuğun Trakya Bölgesinde Uygulanabilirliğinin Ayçiçeği ve Yağ Sanayi Açısından Değerlendirilmesi, Ekonomik Gelişim Dergisi, Sayı : 11, S.32-34, İstanbul.
- Erbay ER (2005). Trakya Bölgesinde Ürün Borsalarının Durumu Ve Tarıma Dayalı Sanayilere Etkileri, Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu, Edirne.
- Erbay ER (2006). Lisanslı Depoculuk ve Ürün Borsalarının Tarım Ürünleri Piyasalarına Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Antalya.
- Erbay ER (2006). Türkiye'de Tarım Ürünlerinde Vadeli İşlem Piyasaları Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Geliştirilme Olanakları, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Antalya.

Erbay ER (2007). Lisanslı Depoculuğun Ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına Ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Güngör G (1994). Tekirdağ Ticaret Borsası'nın Yapısı ve İşleyişi, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

İnan İH, Gaytancıoğlu O, Erbay ER ve Yılmaz F (2003). Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, yayın no: 2003-53, İstanbul.

Tuncer HO (1994). Ticaret Borsaları ve Vadeli İşlem Piyasaları, Türkiye Odalar Borsalar Birliği Yayınları, Ankara.

www.polatliborsa.org.tr, Polatlı Ticaret Borsası (Erişim Tarihi : Ocak 2007)

www.etb.org.tr/web/borsa-hakkında, Edirne Ticaret Borsası (Erişim Tarihi : Ocak 2008).

www.tdag-ticbor.org.tr/tarihce.asp, Tekirdağ Ticaret Borsası (Erişim Tarihi : Şubat 2008).

www.kirklareliborsa.org.tr/borsa/tarihçe, Kırklareli Ticaret Borsası Kayıtları, (Erişim Tarihi : Mayıs 2008).

ÖZGEÇMİŞ

Tekirdağ İli, Muratlı İlçesinde 1976 yılında doğdu. İstanbul Kadıköy Kız Lisesi'nden 1993, Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 1997 yılında mezun oldu. 2005-2006 Güz döneminde Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisansa başladı. Tekirdağ Çevre ve Orman Müdürlüğü'nde 1998-2004 yılları arasında Sözleşmeli Mühendis olarak görev yaptı. Halen Arıtsan Çevre Ölçüm ve Analiz Laboratuvarı firmasında Trakya Sorumlusu olarak görev yapmaktadır.